

"ҚТЖ-Жүк тасымалы" ЖШС
2023 жылғы " 10 " тамыздағы
Басқармасы шешімімен
бекітілген
№ 08/02 хаттама, № 12 сұрақ

**"ҚТЖ-Жүк тасымалы" ЖШС ішкі бақылау жүйесінің
тиімділігін бағалау әдістемесі**

Мазмұны

1.	Жалпы ережелер.....	3
2.	Туімділікті бағалауды жүргізу тәртібі.....	8
3.	ІБЖ тиімділігін бағалау.....	11
3.1.	«Бақылау ортасы» компоненті.....	12
3.1.1.	Ұйым әдептілік қағидаты мен этикалық құндылықтарға берілгендігін көрсетеді (1-қағидат) <i>Ошибкa! Закладка не определена.</i>	
3.1.2.	Бақылау кеңесі менеджменттен тәуелсіздігін көрсетеді және ішкі бақылаудың дамуы мен жұмыс істеуін қадағалайды (2-қағидат)..... <i>Ошибкa! Закладка не определена.</i>	
3.1.3.	Бақылау кеңесінің қадағалауымен Менеджмент ұйымның құрылымын, бағыныштылық сызықтарын, сондай-ақ мақсаттарға қол жеткізу процесінде тиісті өкілеттіктерді, міндеттер мен жауапкершілікті айқындайды (3-қағидат) <i>Ошибкa! Закладка не определена.</i>	
3.1.4.	Ұйым қойылған мақсаттарға сәйкес құзыретті қызметкерлерді тартуға, дамытуға және ұстауға ұмтылысын көрсетеді (4-қағидат)..... <i>Ошибкa! Закладка не определена.</i>	
3.1.5.	Ұйым қызметкерлердің мақсаттарға қол жеткізу процесінде ішкі бақылау саласындағы өз міндеттерін орындауы үшін жауапкершілігін белгілейді (5-қағидат) <i>Ошибкa! Закладка не определена.</i>	
3.2.	«Тәуекелдерді бағалау» компоненті.....	22
3.2.1	Ұйым оларға қол жеткізуге кедергі келтіретін тәуекелдерді анықтау және бағалау үшін нақты мақсаттарды анықтайды (6-қағида).....	24
3.2.1	Ұйым өз мақсаттарының толық спектріне қол жеткізуге кедергі келтіретін тәуекелдерді сәйкестендіреді және оларды басқару тәсілдерін айқындау үшін тәуекелдерді талдауды жүзеге асырады (7-қағидат)	25
3.2.3.	Ұйым алға қойылған мақсаттарға қол жеткізуге кедергі келтіретін тәуекелдерді бағалау кезінде алаяқтық мүмкіндігін ескереді (8-қағидат).....	26
3.2.4.	Ұйым ішкі бақылау жүйесіне айтарлықтай әсер етуі мүмкін өзгерістерді анықтайды және бағалайды (9-қағида)	27
3.3.	«Бақылау рәсімдері» компоненті	28
3.3.1.	Ұйым мақсаттарға жетуге кедергі келтіретін тәуекелдерді қолайлы деңгейге дейін төмендетуге мүмкіндік беретін бақылау рәсімдерін таңдайды және әзірлейді (10-қағидат)	29
3.3.2.	Ұйым алға қойылған мақсаттарға жету үшін технологияларды бақылаудың жалпы рәсімдерін таңдайды және әзірлейді (11-қағидат)	31
3.3.3.	Ұйым бақылау процедураларын күтілетін нәтижелерді анықтайтын саясаттар және саясаттар жүзеге асырылатын процедуралар арқылы жүзеге асырады (12-қағида).....	32
3.4.	«Ақпарат және коммуникациялар» компоненті.....	33
3.4.1.	Ұйым ішкі бақылаудың жұмыс істеуін қамтамасыз ету үшін маңызды және сапалы ақпаратты алады немесе қалыптастырады және пайдаланады (13-қағидат).....	34
3.4.2.	Ұйымда оның жұмыс істеуі үшін қажетті ішкі бақылау саласындағы мақсаттар мен міндеттер туралы ақпаратты қоса алғанда, ішкі ақпарат алмасу жүзеге асырылады (14-қағидат)	36
3.4.3.	Ұйым ішкі бақылаудың жұмыс істеуіне ықпал ететін мәселелер бойынша сыртқы Тараптармен ақпарат алмасуды жүзеге асырады (15-қағидат).....	38
3.5.	«Мониторинг рәсімдері» компоненті.....	39
3.5.1.	Ұйым олардың бар екеніне және жұмыс істейтініне көз жеткізу мақсатында ішкі бақылау жүйесінің компоненттерін үздіксіз және / немесе мерзімді бағалауды таңдайды, дайындайды және жүргізеді (16-қағидат).....	40

3.5.2. Ұйым ішкі бақылау жүйесінің кемшіліктерін бағалайды және олар туралы жоғары атқарушы басшылық пен байқау кеңесін қоса алғанда, түзету іс-қимылдарын жүзеге асыруға жауапты тараптарды уақтылы хабардар етеді (17-қағидат)	41
4. Серіктестікте корпоративтік басқаруды диагностикалау мақсаттары үшін Әдістемені қолдану тәртібі.....	Ошибка! Закладка не определена.
Қосымша 1. Глоссарий	47
Қосымша 2. ІБЖ тиімділігін бағалау нәтижелері бойынша есептің құрылымы	50
Қосымша 3. Жалпы рейтингті кезең-кезеңмен есептеу (есеп айырысу файлы).....	51

1. Жалпы ережелер

1.1. "ҚТЖ – Жүк тасымалы" жауапкершілігі шектеулі серіктестігінің (бұдан әрі - Серіктестік) Ішкі жүйенің тиімділігін бағалаудың осы әдістемесі бақылау (бұдан әрі – Әдістеме) "Қазақстан темір жолы "Ұлттық компаниясы" акционерлік қоғамының Директорлар Кеңесінің " 2017 жылғы 19 қазан № 7 хаттама" шешімімен бекітілген, Қазақстан темір жолы "Ұлттық компаниясы" акционерлік қоғамының ішкі бақылау жүйесінің тиімділігін бағалау әдістемесіне, серіктестіктің корпоративтік басқару кодексіне, серіктестіктің Іскерлік әдеп кодексімен және Тредвей комиссиясының (COSO) демеушілік ұйымдары комитетінің ережелеріне сәйкес әзірленді.

1.2. Әдістеме мыналарды қамтиды:

1) ІБЖ тиімділігін бағалауды жүргізу және оның нәтижелерін ресімдеу тәртібін;

2) Құрамдас бөліктер бойынша және әрбір құрамдас бөлікке қатысты қағидаттар бөлінісінде ІБЖ тиімділігін бағалауды;

3) Серіктестікте корпоративтік басқаруды диагностикалау мақсаттары үшін Әдістемені қолдану тәртібін;

4) Глоссарий (*1-Қосымша*);

5) ІБЖ тиімділігін бағалау жөніндегі есептің құрылымын (*2-Қосымша*);

6) Жалпы рейтингті кезең-кезеңімен есептеуін/есеп айырысу файлы (*3-Қосымша*).

1.3. Ішкі бақылау жүйесінің тиімділігін бағалау 17 (он жеті) қағидатты қамтитын келесі 5 (бес) компонент бойынша жүзеге асырылады¹:

1.4. Осы Әдістеме міндетті шарт ретінде серіктестік деңгейіндегі бақылау рәсімдерін қарауды және бағалауды көздейді. Сонымен қатар, бұл шарт әрқайсысы бойынша ішкі бақылау жүйесінің тиімділігіне әсер ететін факторларды талдауы және бағалауы оның бес компонентінен қамтылады:

1) бақылау ортаны;

2) тәуекелдерді бағалау;

3) бақылау рәсімдері;

4) ақпарат және байланыс;

5) мониторинг.

1.4.1. «Бақылау ортаны» компоненті:

1) Серіктестік әдептілік қағидаты мен әдептілік құндылықтарына бейілділігін көрсетеді;

2) Бақылау кеңесі менеджменттен тәуелсіздігін көрсетеді және ішкі бақылаудың дамуы мен жұмыс істеуін қадағалауды жүзеге асырады;

3) Менеджмент, Бақылау кеңесінің қадағалауымен, ұйымның құрылымын, бағыныштылық желілерін, сондай-ақ мақсаттарға қол жеткізу процесінде тиісті өкілеттіктерді, міндеттер мен жауапкершілікті айқындайды;

4) Серіктестік қойылған мақсаттарға сәйкес құзыретті қызметкерлерді тартуға, дамытуға және ұстап қалуға ұмтылысын көрсетеді;

¹ Қағидалар компоненттермен байланысты негізгі ұғымдар болып табылады

5) Серіктестік қызметкерлердің мақсаттарға қол жеткізу процесінде олардың ішкі бақылау саласындағы өз міндеттерін орындауы үшін жауапкершілігін белгілейді.

1.4.2. «Тәуекелдерді бағалау» компоненті:

1) Серіктестік тәуекелдерді сәйкестендіру және бағалау үшін қол жеткізуге кедергі келтіретін нақты мақсаттарды айқындайды;

2) Серіктестік өз мақсаттарының толық спектріне қол жеткізуге кедергі келтіретін тәуекелдерді сәйкестендіреді және оларды басқару тәсілдерін айқындау үшін тәуекелдерді талдауды жүзеге асырады;

3) Серіктестік қойылған мақсаттарға қол жеткізуге кедергі келтіретін тәуекелдерді бағалау кезінде алаяқтық мүмкіндігін ескереді;

4) Серіктестік ішкі бақылау жүйесіне елеулі әсер етуі мүмкін өзгерістерді айқындайды және бағалайды;

1.4.3. «Бақылау рәсімдері» компоненті:

1) Серіктестік мақсаттарға қол жеткізуге кедергі келтіретін тәуекелдерді қолайлы деңгейге дейін төмендететін бақылау рәсімдерін таңдайды және әзірлейді;

2) Серіктестік өз мақсаттарына жету үшін технологияларды бақылаудың жалпы рәсімдерін таңдайды және әзірлейді;

3) Серіктестік күтілетін нәтижелерді анықтайтын саясаттар арқылы бақылау процедураларын және саясаттар іске асырылатын процедураларды жүзеге асырады;

1.4.4. «Ақпарат и байланыс» компоненті:

1) Серіктестік ішкі бақылаудың жұмысын қамтамасыз ету үшін мазмұнды және сапалы ақпаратты алады немесе жасайды және пайдаланады;

2) Серіктестік қойылған мақсаттарға қол жеткізу үшін технологияларды бақылаудың жалпы рәсімдерін таңдайды және әзірлейді;

3) Серіктестік бақылау рәсімдерін күтілетін нәтижелерді айқындайтын саясаттар және саясаттар іске асырылатын рәсімдер арқылы іске асырады;

1.4.5. «Мониторинг рәсімдері» компоненті:

1) Серіктестік ішкі бақылау жүйесінің құрамдас бөліктерінің қолжетімділігін және жұмыс істеуін қамтамасыз ету үшін үздіксіз және/немесе мерзімді бағалауын таңдайды, дайындайды және жүргізеді;

2) Серіктестік, жоғары басшы мен Бақылау кеңесін қоса алып, ішкі бақылау жүйесіндегі кемшіліктерді бағалайды және олар туралы түзету шараларын жүзеге асыруға жауапты тұлғаларды жедел хабардар етеді;

3) Серіктестік ішкі бақылаудың ақылға қонымды сенімділікке жету үшін² сыртқы тараптармен ақпарат алмасады.

Ішкі бақылау жүйесін "тиімді" деп тану үшін мыналар қажет:

• ІБЖ -ның бес компонентінің әрқайсысы және тиісті қағидалар қол жетімді және жұмыс істейді³;

² Ақылға қонымды сенімділік – бұл ішкі бақылау қаншалықты жақсы жобаланған және жұмыс істейтін болса да, олар ұйымның мақсаттарына қол жеткізілетініне кепілдік бере алмайтын тұжырымдама. Бұл барлық ішкі бақылау жүйелеріне тән шектеулерге байланысты.

- Бес компонент біріктірілген түрде жұмыс істейді⁴.

Тиімді ішкі бақылау жүйесі Серіктестік мақсаттарына қол жеткізуге ақылға қонымды сенімділік беретініне қарамастан, Бақылау кеңесі мен менеджменттің Серіктестік мақсаттарына жетуде абсолютті сенімділікке ие болуына жол бермейтін белгілі бір шектеулер бар, яғни ішкі бақылау жүйесі ақылға қонымды, бірақ абсолютті емес сенімділік береді. Көрсетілген шектеулер мыналарға байланысты болуы мүмкін:

- Ішкі бақылауды жүзеге асыру үшін бастапқы шарттар ретінде айқындалған мақсаттардың сәйкестік дәрежесі;
- Шешім қабылдау кезінде адамның пікірі дұрыс емес және субъективті болуы мүмкін бары шындық;
- Адам қателіктеріне байланысты болуы мүмкін ақаулар, соның ішінде ең қарапайымдары;
- Менеджменттің ішкі бақылауды қасақана айналып өту мүмкіндігі;
- Келісім нәтижесінде менеджмент, басқа қызметкерлер немесе үшінші тұлғалар тарапынан бақылау құралдарын айналып өту мүмкіндігі;
- Серіктестіктің бақылауынан тыс сыртқы оқиғалар.

1.5. Ішкі бақылау жүйесінің тиімділігін анықтау кезінде Талдаушы⁵ компоненттердің әрқайсысының және тиісті қағидалардың болуы мен жұмыс істеуін, сондай-ақ компоненттердің бірлескен жұмыс істеуін бағалау процесінде пайымдауды қолданады.

Егер ішкі бақылау тиімді деп айқындалған жағдайда, атқарушы орган мен Бақылау кеңесі мынадай мақсаттар санаттарына қол жеткізуге ақылға қонымды сенімділікке ие болады:

- Операциялық қызмет-серіктестіктер:
 - сыртқы оқиғалардың мақсаттарға қол жеткізуге елеулі әсер етуі екіталай деп есептелетін жағдайларда немесе серіктестік сыртқы оқиғалардың басталу сипаты мен уақытын негізді болжай алатын және олардың әсерін қолайлы деңгейге дейін төмендететін жағдайларда операциялық қызметтің тиімділігі мен нәтижелілігін қамтамасыз етеді;
 - сыртқы оқиғалар мақсаттарға қол жеткізуге елеулі әсер етуі мүмкін және бұл әсерді қолайлы деңгейге дейін төмендетуге болмайтын жағдайларда операциялық қызметті басқарудың тиімділігі мен тиімділік дәрежесі туралы хабардар;
- Есептілікті дайындау-Серіктестік есептерді заң шығарушылар, реттеушілер және стандарттарды белгілейтін органдар қабылдаған қолданыстағы заңдарға, ережелерге, регламенттер мен стандарттарға немесе қойылған мақсаттарға және серіктестіктің тиісті саясатына сәйкес дайындайды;

³ «Қолжетімді және жұмыс істейтін» тіркесі компоненттер мен принциптерге қолданылады.

• «қолжетімді» құрамдас бөліктер мен онымен байланысты принциптер оның мақсаттарына қол жеткізу үшін ішкі бақылау жүйесін жобалау және енгізу кезінде пайдаланылғанын білдіреді.

• «операциялық» құрамдас бөліктер мен олармен байланысты принциптер әлі де бар екенін және оның мақсаттарына жету үшін ішкі бақылау жүйесін басқаруда қолданылатынын білдіреді.

⁴ «Бірге жұмыс істеу» барлық бес компоненттің белгілі бір мақсатқа қол жеткізбеу қаупін қолайлы деңгейге дейін азайту үшін бірге жұмыс істейтінін білдіреді..

⁵ Талдаушы – тәуекелдерді басқару және ішкі бақылау жүйесі саласында тиісті білімі бар Ішкі аудит қызметінің қызметкері

- Комплаенс – Серіктестік қолданылатын заңдардың, ережелердің, регламенттер мен стандарттардың талаптарын сақтайды.

1.6. ІБЖ -ның барлық бес құрамдас бөлігі және он жеті қағида Серіктестік үшін қолданылатын және маңызды болып саналады. Қағидалар маңызды болып саналады, өйткені олар байланысты компоненттердің болуы мен жұмысына айтарлықтай әсер етеді. Егер маңызды қағида жоқ болса және жұмыс істемесе, онда онымен байланысты компонент қол жетімді бола алмайды және жұмыс істей алмайды (*менеджмент қағиданы компонент үшін маңызды емес деп анықтаған жағдайда, менеджмент қағиданың маңыздылығының жоқтығы туралы қорытындысын логикалық негіздемемен растауы керек, бұл қағида болмаған кезде болуы және жұмыс істеуі онымен байланысты компоненттің қалай жұмыс істей алатындығын көрсетеді*).

1.7. «Ішкі бақылаудың болмауы» термині серіктестіктің алға қойған мақсаттарға жету ықтималдығын төмендететін компоненттің (компоненттердің) және тиісті қағидаттың (қағидаттардың) жетіспеушілігін білдіреді. Ішкі бақылаудың болмауы немесе серіктестік мақсаттарына жету ықтималдығын едәуір төмендететін кемшіліктердің жиынтығы «маңызды кемшілікке» сәйкес келеді.

Егер компонент және бір немесе одан да көп тиісті қағидалар болмаса немесе жұмыс істемесе немесе компоненттер бірлесіп жұмыс істемесе, талдаушы ішкі бақылау жүйесінде айтарлықтай кемшілік бар екенін анықтайды.

1.8. Бизнес-процестерді, жекелеген қызмет түрлерін және серіктестік мүддесі үшін бақылауды жүзеге асыру үшін қызметтердің сыртқы провайдерлердің жұмысын тартқан жағдайда, талдаушы менеджмент ішкі бақылау жүйесі үшін жауапкершілікті жалғастыратынын ескереді (*мысалы, менеджмент мақсаттарды айқындауға, ілеспе тәуекелдерді басқаруға және компоненттер мен сәйкесінше қағидаларды іске асыратын бақылау құралдарын таңдауға, әзірлеуге және енгізуге жауапты болып қалады*).

1.9. Компьютермен орындалатын бағдарламалық қосымшаларды, жедел бақылау жүйелерін (яғни барлық ақпараттық технологияларды) қоса алғанда, ақпараттың қолжетімділігін және автоматтандырылған рәсімдерді пайдалануды ескере отырып, ішкі бақылауды әзірлеу, енгізу және жүзеге асыру тәртібіне әсер ететін компьютерлендірілген жүйелерді басқару кезінде талдаушы ІБЖ компоненттерінің негізі ретінде қызмет ететін қағидаттар қолданылатын және маңызды болып қалатынын ескереді.

1.10. Талдаушы ішкі бақылау жүйесін құру кезінде менеджмент, әдетте, балама тәсілдерді жүзеге асырудың шығындар мен пайда арақатынасын ескеретінін ескереді.

1.11. Әдістемеде баяндалған тәсілдерді ІБЖ тиімділігін бағалау процесіне қатысатын серіктестіктің барлық қызметкерлері мен лауазымды адамдары ұстануға міндетті.

1.12. Әдістеме серіктестік қызметінің ауқымдарының, сипаты мен түрлерінің, сондай-ақ серіктестіктің бизнес-моделінің дамуына әкеп соғуы

мүмкін экономикалық, салалық, реттеуші ортаның өзгеруіне қарай кезең-кезеңімен қайта қаралып, өзектендірілуі тиіс.

1.13. Әдістеме жыл сайынғы «Қазақстан темір жолы «Ұлттық компания» акционерлік қоғамының ішкі аудит қызметі (бұдан әрі-ІАҚ) жүргізілетін серіктестіктің ішкі бақылау жүйесінің тиімділігі бағалауды жүзеге асыру үшін қолданылады

1.14. Жыл сайынғы негізде серіктестіктің тәуекелдерді басқаруға және ішкі бақылауы құрылымдық бөлімше (бұдан әрі - ЖТТБ) осы Әдістеменің өзектілігі тұрғысынан мәселелер тізбесіне талдау жүргізуге және қажет болған жағдайда тиісті өзгерістер енгізуге тиіс.

2. Тиімділікті бағалауды жүргізу тәртібі

2.1. Осы Әдістеменің 1.1 тармағына сәйкес ІАҚ серіктестіктің ІБЖ тиімділігін бағалауды жүргізуге жауапты болып табылады.

2.2. ІБЖ тиімділігін бағалауды жүргізудің ұсынылған ұзақтығы 20 (жиырма) жұмыс күнін құрайды.

2.3. ІБЖ тиімділігін бағалау кезінде мыналарды ескеру қажет серіктестіктің ішкі құжаттарымен бекітілген рәсімдер, сондай-ақ іс жүзінде іс жүзінде жүзеге асырылатын рәсімдер. Бұл ретте практикада орындалмаған кезде ішкі құжатта бекітілген қандай да бір рәсімнің болуы серіктестіктің тиісті шарттарды сақтайтындығының жеткілікті дәлелі болып табылмайды.

2.4. Ішкі бақылау жүйесінің тиімділігін бағалау кезінде келесі негізгі кезеңдер орындалады:

I кезең – жұмыс жоспары/аудиторлық бағдарлама әзірленетін **дайындық кезеңі**, сұхбат жүргізу үшін құрылымдық бөлімшелердің лауазымды адамдары мен басшыларының, жауапты қызметкерлердің тізбесі айқындалады, талдау үшін талап етілетін құжаттардың тізбесі айқындалады, ақпараттық сұрау салу дайындалады және жіберіледі;

II кезең – ішкі бақылау жүйесі саласындағы ақпарат жиналатын және талданатын **бағалау кезеңі**, құрылымдық бөлімшелердің лауазымды тұлғаларымен және басшыларымен, жауапты қызметкерлермен сұхбат жүргізіледі, ішкі бақылау жүйесі практикаларының әдістеме өлшемдеріне сәйкестігі бағаланады және ІБЖ тиімділігін бағалау бойынша алдын ала есеп дайындалады;

III кезең – Жетекшілік ететін лауазымды тұлғалармен, құрылымдық бөлімшелердің басшыларымен ІБЖ тиімділігін бағалау қорытындылары туралы алдын ала есеп талқыланатын және қажет болған жағдайда оны түзету жүргізілетін **қорытынды кезең**, негізгі қорытындылары мен ұсынымдары бар түпкілікті есеп/аудиторлық есеп дайындалады.

2.2. Әдістеме құрамдас бөліктер мен тиісті қағидаларды ескере отырып, серіктестік деңгейінде де, құрылымдық бөлімшелерде де ішкі бақылау жүйесінің тиімділігін бағалауға мүмкіндік береді.

2.3. Бағалау процесі келесі ретпен жүзеге асырылады:

- Қағидаларды бағалау – қағидаларды жүзеге асыратын бақылау құралдарын қарастыру. Бұл ретте олардың маңыздылығын алдын ала анықтаумен қатар ішкі бақылаудың кемшіліктерін анықтау жүргізіледі;

- Компоненттерді бағалау - компоненттерге қатысты қағидаларды бағалаудың қорытынды нәтижелерін қарастыру. Ішкі бақылау кемшіліктерінің маңыздылық дәрежесі олардың жекелеген компоненттер мен олардың жиынтығы шеңберінде басқа қағидаларды іске асыратын бақылау құралдарымен өтелетіндігін ескере отырып қайта қаралады;

- Ішкі бақылау жүйесінің тиімділігін бағалау - компоненттерді бағалаудың қорытынды нәтижелерін қарау және компоненттердің бірлескен интеграцияланған жұмысын бағалау. Осы мақсатта ішкі бақылаудың белгілі бір

кемшіліктері жиынтықта айтарлықтай кемшілік болып табылатындығы анықталады.

2.4. Әдістемедегі әр компонентке тиісті қағидаларды қамтитын жеке бөлім Берілген. Әрбір қағида критерийлер жиынтығы бойынша бағаланады.

2.5. Ішкі бақылау жүйесі мен практикасы қағидатын бағалау үшін талдаушы жиналған құжаттар мен материалдарды, сондай-ақ сұхбат барысында алынған ақпаратты талдау нәтижелеріне негізделетін бағаланатын қағидат шеңберінде серіктестіктің әрбір өлшемшартқа сәйкестік дәрежесіне талдау жүргізеді. Бұл ретте талдаушы, оның ішінде өзінің сараптамалық пікірін пайдаланады.

2.6. Серіктестік қандай да бір критерий бойынша ақпарат беруден бас тартқан жағдайда немесе Талдаушыда талап етілетін критерийге сәйкестігі туралы жеткілікті нақты дәлелдер болмаған жағдайда, талдаушы критерийдің орындалмағанын куәландырады.

ІБЖ тиімділігін бағалау кезінде талдаушы серіктестіктің ішкі жергілікті актілерімен бекітілген рәсімдерді де, іс жүзінде жүзеге асырылатын рәсімдерді де ескереді. Іс жүзінде рәсімді орындамаған кезде ішкі жергілікті актіде қандай да бір рәсімді бекітудің болуы серіктестіктің критерийді сақтамайтындығының дәлелі болып табылады.

2.7. Ішкі бақылау жүйесі мен практикасын бағалаудың қорытындылары мыналарды көрсетуі тиіс:

- серіктестіктің ішкі бақылау жүйесі мен практикасының стандарттарға және үздік практикаға, ішкі бақылау саясатына және серіктестікте белгіленген рәсімдерге сәйкестік дәрежесі;

- бизнестің және операциялық ортаның өзгермелі жағдайларына бейімделе отырып, ішкі бақылау жүйесін тиімді және нәтижелі әзірлеуде және оның барабар жұмыс істеуін қамтамасыз етуде серіктестікке ықпал ету дәрежесі;

- тәуекелдерді қолайлы деңгейге дейін төмендетуге, шешім қабылдау процестерінің сенімділігін қолдауға және қойылған мақсаттарға жету үшін серіктестікті басқаруға ықпал ету дәрежесі.

2.7. Жоғарыда келтірілген тәсілдерге сүйене отырып және өзінің сараптамалық бағалауын қолдана отырып, талдаушы төмендегі жүйе негізінде компонентті бағалауды жүргізеді:

7	Қарастырылып отырған компонент бойынша ІБЖ барлық маңызды аспектілерде барлық белгіленген қағидаларға сәйкес келеді, жетіспеушілік жоқ және жүйенің тиімді жұмыс істейтіндігі туралы жеткілікті растау бар
6	Қарастырылып отырған компонент бойынша ІБЖ барлық маңызды аспектілерде барлық дерлік белгіленген қағидаларға сәйкес келеді, жетіспеушілік жоқ және жүйенің тиімді жұмыс істейтіндігі туралы жеткілікті растау бар
5	Қарастырылып отырған компонент бойынша ІБЖ барлық маңызды аспектілерде белгіленген қағидаттардың басым көпшілігіне сәйкес келеді, жетіспеушілік жоқ және жүйенің тиімді жұмыс істейтіндігі туралы жеткілікті растау бар
4	Қарастырылып отырған компонент бойынша ІБЖ барлық маңызды аспектілерде белгіленген қағидаттардың көпшілігіне сәйкес келеді, айтарлықтай кемшілік жоқ және жүйенің тиімді жұмыс істейтіндігі туралы жеткілікті растау бар

3	Қарастырылып отырған компонент бойынша ІБЖ барлық маңызды аспектілерде белгіленген қағидаттардың көпшілігіне сәйкес келеді, бірақ айтарлықтай кемшіліктің болуына байланысты жүйенің тиімді жұмыс істейтіндігі туралы жеткілікті растау жоқ
2	Қарастырылып отырған компонент бойынша ІБЖ белгіленген қағидаттардың көпшілігіне сәйкес келмейді, елеулі кемшіліктер бар , жүйенің тиімді жұмыс істейтіндігі туралы жеткілікті растау жоқ
1	Қарастырылып отырған құрамдас бөліктегі ІБЖ белгіленген қағидаттардың шектеулі санына сәйкес келеді, елеулі кемшіліктер бар , жүйенің тиімді жұмыс істейтіндігі туралы жеткілікті растау жоқ

2.8. Әрбір компоненттің рейтингі тиісті қағидаттардың меншікті салмағына көбейтілген оған кіретін қағидаттардың рейтингінен тұрады.

Жалпы рейтинг тиісті компоненттердің меншікті салмағына көбейтілген компоненттер бойынша рейтингтің қосындысы болып табылады және осындай мәндерге ие:

AAA	7	ІБЖ барлық маңызды аспектілерде барлық белгіленген критерийлерге сәйкес келеді, барлық қағидаттар қол жетімді және жұмыс істейді, барлық компоненттер біріктірілген түрде жұмыс істейді және жүйенің тиімді жұмыс істейтіндігінің жеткілікті дәлелі бар
AA	6	ІБЖ барлық маңызды аспектілерде барлық дерлік белгіленген критерийлерге сәйкес келеді, барлық қағидаттар қол жетімді және жұмыс істейді, барлық компоненттер біріктірілген түрде жұмыс істейді, басқа қағидаларға қатысты бақылау құралдарымен өтелетін жеке кемшілік бар және жүйенің тиімді жұмыс істейтіндігінің жеткілікті дәлелі бар
A	5	ІБЖ барлық маңызды аспектілерде белгіленген критерийлердің басым көпшілігіне сәйкес келеді, барлық қағидалар қол жетімді және жұмыс істейді, барлық компоненттер біріктірілген түрде жұмыс істейді, басқа қағидаттарға қатысты бақылау құралдарымен өтелетін кемшіліктердің комбинациясы бар және жүйенің тиімді жұмыс істейтіндігінің жеткілікті дәлелі бар
BBB	4	ІБЖ барлық маңызды аспектілерде белгіленген критерийлердің көпшілігіне сәйкес келеді, бірақ қағидалар жоқ және / немесе ол жұмыс істемейді және жүйенің тиімді жұмыс істейтіндігі туралы жеткілікті растау бар
BB	3	ІБЖ барлық маңызды аспектілерде белгіленген критерийлердің көпшілігіне сәйкес келеді, бірақ қағидалар жоқ және / немесе олар жұмыс істемейді , жүйенің тиімді жұмыс істейтіндігі туралы жеткілікті растау жоқ
B	2	ІБЖ белгіленген критерийлердің көпшілігіне сәйкес келмейді, компонент жоқ және/немесе ол жұмыс істемейді, компоненттер біріктірілген түрде жұмыс істемейді , жүйенің тиімді жұмыс істейтіндігі туралы жеткілікті растау жоқ
C	1	ІБЖ белгіленген критерийлердің шектеулі санына сәйкес келеді, компоненттер жоқ және/немесе олар жұмыс істемейді, компоненттер бірлесіп интеграцияланған түрде жұмыс істемейді , жүйенің тиімді жұмыс істейтіндігі туралы жеткілікті растау жоқ

Талдаушы барлық қажетті есептеулерді, осы Әдістемеге *3-қосымша* болып табылатын, есептік файлға сәйкес жүргізеді.

2.9. ІБЖ тиімділігін бағалау жөніндегі есеп (*2-қосымша*) Серіктестіктің ішкі құжаттарына сәйкес келісу және қол қою рәсімінен өтеді және белгіленген тәртіппен Серіктестіктің Байқау кеңесінің қарауына шығарылады.

2.10. ЖТТБ ІБЖ тиімділігін бағалау қорытындылары бойынша есеп негізінде Серіктестіктің ішкі бақылау жүйесін жетілдіру жөніндегі іс-шаралар

жоспарын жасай отырып, ІБЖ ұсынымдарын іске асыру жөніндегі іс-шаралар қалыптастырылады, ол белгіленген тәртіппен Серіктестіктің Байқау кеңесінің қарауына/бекітуіне шығарылады.

2.11. ЖТТБ, ілгерілеуді/кемшіліктерді көрсете отырып, Серіктестіктің ішкі бақылау жүйесін жетілдіру жөніндегі іс-шаралар жоспарының орындалу барысы туралы есеп Серіктестіктің Серіктестіктің Бақылау кеңесіне ұсынады.

Егер қосалқы компонент Серіктестік қызметіне қолданылмаса, ІБЖ компонент бойынша тиімділік балын есептеу кезінде критерийді ескермеуі тиіс.

Бағалау жүргізілгеннен кейін ІАҚ ІБЖ тиімділігін бағалау нәтижелері туралы есеп дайындайды. Өз кезегінде, бизнес-процестердің иелері ІБЖ-ні одан әрі жетілдіру жөніндегі іс-шаралар жоспарын әзірлейді, онда ІБЖ-ні жақсарту жөніндегі іс-шараларды іске асыру барысы көрсетіледі.

ЖТТБ ІБЖ-ні одан әрі жетілдіру жөніндегі іс-шаралар жоспарын әзірлеу және құжаттау процесінде бизнес-процестердің иелеріне әдіснамалық қолдау көрсетуге жауапты болады.

ІБЖ тиімділігін бағалау туралы есеп, сондай-ақ ІБЖ-ні одан әрі жетілдіру жөніндегі іс-шаралар жоспары, Серіктестіктің Байқау кеңесінің бекітуіне жіберіледі

3. ІБЖ тиімділігін бағалау

Бақылау ортасы - бүкіл ұйымда ішкі бақылауды жүзеге асыруға негіз болатын стандарттар, процестер мен құрылымдардың жиынтығы. Бақылау кеңесі мен жоғары басшылық ішкі бақылаудың маңыздылығына, оның ішінде күтілетін мінез-құлық стандарттарына қатысты үнді жоғарыдан белгілейді. Менеджмент ұйымның әртүрлі деңгейлерінде күтуді жүзеге асырады. Бақылау ортасы ұғымы ұйымның әдептілік қағидатын және этикалық құндылықтарын; Бақылау кеңесіне корпоративтік қадағалауды жүзеге асыру жөніндегі өз міндеттерін орындауға мүмкіндік беретін параметрлерді қамтиды; ұйымдық құрылым және өкілеттіктер мен жауапкершіліктерді бөлу, құзыретті қызметкерлерді тарту, дамыту және ұстап қалу процесі; нәтижелер үшін есептілікті күшейту мақсатында қызмет көрсеткіштерін, ынталандырулар мен сыйақыларды қатаң бақылау. Қалыптасқан бақылау ортасы ішкі бақылау жүйесіне жан-жақты әсер етеді.

Бақылау ортасына ұйымның тарихын, оның құндылықтарын, оның жұмыс істейтін нарықты және бәсекеге қабілетті және реттеуші ортаны қоса алғанда, бірқатар ішкі және сыртқы факторлар әсер етеді. Бақылау ортасы қызметкерлердің ішкі бақылау және шешім қабылдау жөніндегі міндеттерін жүзеге асыру кезінде барлық деңгейдегі іс-әрекеттерін бағыттайтын стандарттармен, процестермен және құрылымдармен анықталады. Осылайша, ұйымның мақсаттарына қол жеткізу, бақылау рәсімдерін орындау, ақпараттық және коммуникациялық жүйелерді пайдалану және мониторинг рәсімдерін жүзеге асыру үшін тәуекелдерді бағалауды тиісінше жүргізуге ықпал ететін пән қалыптастырылады.

Корпоративтік мәдениет әдептілік пен этикалық құндылықтарға, қадағалауға, есеп беруге және нәтижелерді бағалауға міндеттемені көрсететін мінез-құлыққа қатысты күтулерді белгілеу арқылы бақылау ортасын қолдайды. Корпоративтік мәдениет ұйымның бақылау ортасының бөлігі болып табылады, бірақ сонымен бірге ол ішкі бақылаудың басқа компоненттерінің элементтерін қамтиды, мысалы, саясат пен процедуралар, ақпаратқа қол жеткізудің қарапайымдылығы және бақылау процедураларының нәтижелеріне жауап беру жылдамдығы. Осылайша, және керісінше, корпоративті мәдениетке бақылау ортасы және ішкі бақылаудың басқа компоненттері әсер етеді.

3.1. «Бақылау ортасы» компоненті

3.1.1. Ұйым әдептілік қағида мен этикалық құндылықтарға берілгендігін көрсетеді (1-қағида)

Критерийлер:

1. *⁶ Бақылау кеңесі, басқарма және серіктестіктің барлық деңгейлеріндегі менеджмент өзінің шешімдері, іс-әрекеттері мен мінез-құлқы арқылы ішкі бақылау жүйесінің жұмыс істеуі үшін әдептілік пен этикалық құндылықтардың

⁶ Бұдан әрі «*» белгісі дауыс беретін акцияларының елу пайызынан астамы тікелей немесе жанама түрде «Самұрық-Қазына» АҚ-на тиесілі заңды тұлғалардағы корпоративтік басқаруды диагностикалау әдістемесінен сұрақ алынғанын және Серіктестікке қайта форматталғанын білдіреді.

белгілейді және маңыздылығын көрсетеді, бұл серіктестік қызметкерлері мен серіктестерінің құндылықтары мен күтілетін мінез-құлқы туралы жалпы түсінікті қамтамасыз етуге көмектеседі:

1.1. Серіктестіктің, тек заңнамаға сәйкес келетіндей емес, барлық деңгейлерінде шешімдер қабылдау, сондай-ақ аутсорсингтік және аутстаффингтік қызметтер провайдерлерінің және іскер әріптестердің (мысалы, бірлескен кәсіпорындар, стратегиялық альянстар бойынша әріптестер) Серіктестікте белгіленген этикалық қағидаттарды қолдануға негізделген қызметтер көрсету туралы шарттар арқылы шешімдер қабылдауын қамтамасыз ету.

1.2. Байқау кеңесі мен басқармасының мүшелері Серіктестікте әдептілік қағидатын қолдауды, оның ішінде жеке мінез-құлық, тәуекелдер мен бақылау құралдарына қатысты айтылатын ұстаным, тиісті мінез-құлық болмаған жағдайда шешуші шаралар қабылдауға ұмтылу жолымен қамтамасыз етеді.

2. *Серіктестіктің Байқау кеңесі мен басқармасының әдептілік пен этикалық құндылықтарға қатысты күтулері Серіктестіктің мінез-құлық стандарттарында айқындалған және оларды Серіктестіктің барлық деңгейлерінде де, аутсорсингтік және аутстаффингтік қызметтер провайдерлері мен бизнес бойынша де түсінеді:

2.1. * Серіктестіктің Байқау кеңесі бекітетін, Серіктестіктің адалдық қағидаттары мен этикалық құндылықтары адалдық пен этика, мүдделер қақтығысы, бәсекелестікті шектеуге бағытталған заңсыз немесе дұрыс емес төлемдер мен келісімдер сияқты корпоративтік мінез-құлық мәселелерін қамтитын және Серіктестіктің барлық қызметкерлері мен лауазымды адамдары үшін жалпыға қолжетімді болып табылатын рәсімделген корпоративтік этика Кодексімен (іскерлік этика кодексімен) айқындалады.

2.2. * Іскерлік әдеп кодексі Серіктестіктің лауазымды тұлғалары мен қызметкерлерінің мінез-құлқының негіз қалаушы қағидаттары мен нормаларын белгілейді, сондай-ақ Серіктестік ішінде де, Серіктестіктің мүдделі тұлғалармен, соның ішінде аутсорсингтік және аутстаффингтік қызмет провайдерлерімен (өйткені аутсорсингтік және аутстаффингтік қызмет провайдерлерінің немесе іскери серіктестердің орынсыз мінез-құлқы серіктестіктің жоғарғы басшылығына теріс әсер етуі және серіктестіктің өзіне әсер етуі, оның клиенттеріне, басқа мүдделі тараптарына немесе беделіне нұқсан келтіруі және қымбат түзету әрекеттеріне әкелуі мүмкін).

2.3. * Серіктестіктің лауазымды тұлғалары/қызметкерлері мерзімді негізде (жылына кемінде бір рет) іскерлік әдеп кодексінің қағидаттарын білуге және түсінуге тестілеуден өтеді.

2.4. Іскерлік әдеп кодексінде Серіктестік құрылымы бойынша қызметкерлерге ыңғайлы ақпаратты беру арналары көзделеді, олар іскерлік әдеп Кодексінің талаптарын бұзу туралы ақпаратты беру үшін қиындықсыз пайдалана алады.

2.5. *Серіктестікте мерзімді негізде (жаңадан қабылданған қызметкерлердің санына байланысты) Серіктестіктегі "этикалық ахуалды"

дамыту туралы, әдептілік пен этикалық құндылықтардың проблемаларды анықтауға және шешуге қалай көмектескені туралы ақпаратты, , сондай-ақ қызметкерлердің өз көзқарасы мен алаңдаушылығын білдірудің маңыздылығын көрсету, қызметкерлердің назарына жеткізу мақсатында қызметкерлерді корпоративтік этикалық құндылықтарға және ұйымдық мәдениетке оқыту (ақпараттандыру) жүргізіледі.

3. Серіктестікте қызметкерлердің (командалардың/комиссиялардың) күтілетін мінез-құлық стандарттарына сәйкестігін бағалау үшін процестер бар. Күтілетін мінез құлық стандарттарынан ауытқулар уақтылы және дәйекті түрде анықталады және жойылады:

3.1. * Іскерлік этика Кодексімен танысқаны және Серіктестікте оның талаптарын сақтағаны туралы растау рәсімі рәсімделді және іс жүзінде орындалады.

3.2. Серіктестікте стандарттар туралы хабардар болу деңгейін арттыру үшін коммуникациялар және оқыту (тестілеу) және мінез-құлық стандарттарынан ауытқулардың алдын алу немесе анықтау үшін өзге де шаралар сияқты стандарттардың орындалуын қамтамасыз ету тетіктері енгізілді.

3.3. Мінез-құлық стандарттарының жеке және ұжымдық сақталуын бағалау ақпаратты жоғары деңгейге жеткізудің және ауытқулар (тәртіптік жаза) бойынша шешімдер қабылдаудың жүйелі процесінің бөлігі болып табылады. Осы мақсатта серіктестікте:

3.3.1. Сыртқы қызмет провайдерлерін қоса алғанда, мінез-құлық стандарттарына қатысты проблемалар мен тенденцияларды анықтау үшін индикаторлар жиынтығы анықталды (мысалы, оқуды аяқтау коэффициенті, сыртқы және ішкі аудиторлардың ұсынымдарының орындалуын бақылау нәтижелері, құпиялылықты бұзу, сөз байласу, қудалау жағдайлары);

3.3.2. Серіктестік ішінде де, аутсорсингтік және аутстаффингтік қызмет провайдерлері де іскерлік этика Кодексінің талаптарын сақтау бөлігінде талаптардың орындалуын және күтулерге сәйкестігін растау үшін тұрақты және мерзімді негізде жүргізілетін комплаенс-рәсімдер енгізілді;

3.3.3. Жұмысқа шолу жүргізу және еңбекке ақы төлеу, сыйлықақы беру, қызмет бабында жоғарылату мәселелері бойынша шешімдер қабылдау кезіндегі мінез-құлықты бағалау түріндегі әдептілік пен этикалық құндылықтарды көрсету қарастырылады (мысалы, жоғары лауазымға тағайындау кезінде қызметкер міндетті түрде оның іскерлік әдеп Кодексінің талаптарын сақтауы тұрғысынан қаралады);

3.3.4. Кері байланысты, персонал жиналыстарын қамтамасыз ете отырып, бұзушылықтар туралы келіп түскен хабарламаларды орталықтандырылған жинау және оларды өтініш берушімен байланысы жоқ тәуелсіз тұлғаларға ("жедел желі") бағалау үшін беру ұйымдастырылды;

3.3.5. * Қызметкерлерді күдікті бұзушылықтар туралы хабарлауға ынталандыратын тетіктер бар, сондай-ақ іскерлік этика Кодексін бұзатын қызметкерлерге қатысты қолданылатын санкциялар анықталды, олар

практикада қолданылады, оның ішінде өздеріне белгілі бұзушылықтар туралы хабарламайтын қызметкерлерге қарсы тәртіптік шаралар қолданылады;

3.3.6. * Серіктестікте Іскерлік әдеп Кодексінің талаптарын бұзуға байланысты тергеулер жүргізіледі, олардың нәтижелері белгіленген тәртіппен құжатталады;

3.3.7. * Серіктестікте Іскерлік әдеп Кодексінің талаптарын бұзумен байланысты проблемаларды уақтылы және дәйекті шешу үшін түзету іс-әрекеттерінің орындалуына мониторинг жүргізіледі;

3.3.8. * Серіктестік іскерлік этика Кодексінің талаптарын бұзумен байланысты проблемаларға тенденциялар мен түпкі себептерді анықтау үшін мерзімді талдау жүргізеді, оның нәтижелері бойынша саясатқа, коммуникацияларға, оқыту әдістеріне немесе бақылау құралдарына толықтырулар мен өзгерістер енгізіледі.

3.1.2. Бақылау кеңесі менеджменттен тәуелсіздігін көрсетеді және ішкі бақылаудың дамуы мен жұмыс істеуін қадағалайды (2-қағидат)

Критерийлер:

1. Байқау кеңесі белгіленген талаптар мен үміттерге сәйкес қадағалауды жүзеге асыру жөніндегі міндеттерді айқындайды және өзіне қабылдайды:

1.1. Байқау кеңесі кейіннен Серіктестіктің даму жоспарын іске асыру, оның мақсаттарына қол жеткізу және ішкі бақылау жүйесінің тиімділігі үшін жауапкершілік жүктелетін Басқарма мүшелерін сайлау, сондай-ақ олардың өкілеттіктерін мерзімінен бұрын тоқтату (Жарғыға сәйкес) жөніндегі өкілеттіктерге ие.

1.2. Бақылау кеңесі жүзеге асыратын қадағалауды Бизнесінің атқарушы деңгейінде менеджмент құрған құрылымдар мен процестер қолдайды және Қадағалау кеңесі қадағалауды жүзеге асыруға жауапты болған кезде, басқарма ішкі бақылау жүйесін әзірлеуге және енгізуге жауап береді (мысалы, менеджмент операциялық ортадағы өзгерістерден туындайтын тәуекелдерді үнемі бағалайды, олардың жүйеге әсерін қарастырады ішкі бақылау, қабылданған шешімдерді Құжаттамалық ресімдей отырып, мәселелерді Басқармаға және Байқау кеңесіне шығарар алдында егжей-тегжейлі қарау үшін тиісті комитеттер/комиссиялар құрады).

2. Байқау кеңесінің мүшелері қажетті көлемде басқарушылық, техникалық / салалық білімге ие, алған білімдеріне сәйкес келетін, оның ішінде қаржы және экономика саласындағы, оның ішінде қаржылық есептілік пен тәуекелдерді басқаруды қоса алғанда, жұмыс тәжірибесі бар, мүдделі тараптардың бизнесі мен күтулерін, сондай-ақ заңнамалық және реттеуші талаптарды, оның ішінде барабар жүзеге асыру үшін түсінеді Басқарманың қызметін және оның сындарлы сынын қадағалау.

3. Байқау кеңесінің құрамына тиісті білімі мен тәжірибесі бар және өзінің бейтараптығы, салауатты скептицизмі және объективті бағалауы есебінен жұмысқа қосымша құнды үлес қосатын тұлғалар кіреді.

4. Байқау кеңесінің құрамы Серіктестіктің миссиясын, құндылықтары мен мақсаттарын, сондай-ақ белгіленген талаптар мен күтулерге сәйкес Басқарма қызметін тиісінше зерделеу, бағалау және қадағалау үшін қажетті дағдылар мен біліктілікті ескере отырып, сондай-ақ сындарлы сынды қамтамасыз ету, талқылаулар жүргізу және шешімдер қабылдау үшін қажетті мүшелер санын ескере отырып айқындалады.

5. Байқау кеңесі мүшелерінің біліктілігі мен тәуелсіздігі Серіктестіктің дамып келе жатқан қажеттіліктерін ескере отырып үнемі бағаланады.

6. Байқау кеңесінің мүшелері өздерінің дағдылары мен біліктіліктерін тиісті деңгейде ұстап тұру үшін тиісті тренингтерге қатысады.

7. Бақылау кеңесі менеджмент тарапынан ішкі бақылаудың әзірленуін, енгізілуін және жүзеге асырылуын қадағалауға жауапты болады:

7.1. *Байқау кеңесі Серіктестіктегі ішкі бақылау жүйесі туралы ішкі құжатты бекітеді, ішкі бақылаудың тиімді жүйесін ұйымдастырудың қағидаттары мен тәсілдерін айқындайды және ішкі бақылау жүйесін жетілдіру жөнінде шаралар қабылдайды, қадағалаудың тиімділігі мен оны жақсарту жөніндегі мүмкіндіктерді қарайды.

7.2. *Ішкі бақылаудың тиімді жүйесін ұйымдастырудың қағидаттары мен тәсілдерін әзірлеу кезінде Серіктестік тәуекелдерді басқару және ішкі бақылау саласындағы озық тәжірибелерге ("ішкі бақылау" тұжырымдамалық негіздері. Treadway комиссиясының (COSO) демеушілік ұйымдарының комитеті шығарған" интеграцияланған модель", ISO-ға сүйенеді.

7.3. Бақылау кеңесі Басқарма Төрағасы мен Басқарма мүшелерінің күтулерін анықтайды және жұмыс нәтижелерін бағалайды.

7.4. Байқау кеңесі жалғыз қатысушы алдындағы сенімгерлік міндеттерді орындайды (яғни, Байқау кеңесінің мүшесі қатысушының және бүкіл Серіктестіктің мүддесі үшін әрекет етеді), қадағалауды жүзеге асыру кезінде тиісті ұқыптылық танытады (мысалы, отырыстар өткізеді, мүдделі тараптарға ашылған ақпаратты толықтығы, орындылығы және дәлдігі тұрғысынан тексереді).

7.5. Бақылау кеңесі басқарманың іс-әрекетін сыни тұрғыдан бағалайды, тергеу сұрақтарын қояды (жағдай туралы толық ақпарат алуға мүмкіндік беретін қосымша сұрақтар, сондай-ақ осы мәселеде айқындық болмаған кезде сөйлеушінің уәждері мен сезімдерін, шынайы ниеттерін тексеру үшін пайдаланылады) Серіктестіктің жоспарлары мен оның қызметінің нәтижелеріне қатысты, қажет болған жағдайда қосымша және түзету шараларын қабылдауды талап етеді.

7.6. Байқау кеңесі Серіктестік мақсаттарына жету үшін елеулі тәуекелдерді көтеретін ішкі және сыртқы факторларды қарастырады, проблемалар мен үрдістерді айқындайды.

7.7. Бақылау кеңесі менеджменттің Серіктестік мақсаттарына қол жеткізуге кедергі келтіретін тәуекелдерді, оның ішінде елеулі өзгерістердің, оның ішінде инновациялармен байланысты (мысалы, жаңа нарыққа шығуға байланысты, сондай-ақ жаңа технологияны енгізуге, экономикалық және

геосаяси өзгерістерге байланысты тәуекелдердің), алаяқтықтың немесе сыбайлас жемқорлықтың ықтимал әсерін бағалауды жүзеге асыру процесін бақылайды.

7.8. Бақылау кеңесі менеджменттен елеулі тәуекелдер бойынша бақылау рәсімдерін таңдау, әзірлеу және жүзеге асыру және қажетіне қарай түзету іс-қимылдарын қабылдау жөніндегі ақпаратты сұратады және Басқарманың бақылау рәсімдерін орындауын қадағалауды жүзеге асырады (мысалы, сыртқы немесе ішкі факторларға байланысты елеулі тәуекелдерге реакция ретінде).

7.9. Бақылау кеңесі ұсынылған ақпаратты қарастырады және құжатталған балама көзқарастарды ұсынады.

7.10. Байқау кеңесі Серіктестік басшыларымен байланысу мүмкіндігін қамтамасыз етеді және көтерілген мәселелерді шешеді.

7.11. Бақылау кеңесі мониторинг рәсімдерінің сипаты мен көлемін, менеджменттің бақылауды айналып өтуін, сондай-ақ менеджменттің кемшіліктерді бағалауы мен жоюын қадағалауды жүзеге асырады.

7.12. Бақылау кеңесі менеджментпен, ішкі және сыртқы аудиторлармен және өзге де тұлғалармен Серіктестіктің даму жоспары, қойылған мақсаттар, тәуекелдер, сондай-ақ бизнестің, инфрақұрылымның, реттеудің эволюциясымен байланысты бақылау үшін салдарлар және басқа да факторлар туралы хабардар болу деңгейін бағалау үшін қажеттігіне қарай өзара іс-қимыл жасайды.

3.1.3. Бақылау кеңесінің қадағалауымен ұйым менеджментінің құрылымын, бағыныштылық желісі, сондай-ақ мақсаттарға қол жеткізу процесінде тиісті өкілеттіктерді, міндеттер мен жауапкершілікті айқындайды (3-қағидат)

Критерийлер:

1. Серіктестіктің ұйымдық құрылымын бекіту жөніндегі өкілеттіктер Жарғымен, Серіктестіктің өзге де ішкі құжаттарымен бекіленген.

2. Серіктестіктің ұйымдық құрылымы, Серіктестіктің қажеттіліктеріне жауап береді және оның мақсаттарына қол жеткізуге ықпал ететін, Серіктестіктің қызметін жоспарлау, орындау, барабар бақылау және бағалау үшін қажетті жауапкершіліктің/бағыныштылықтың және есептіліктің барлық негізгі салаларын айқындайды, оның. Серіктестік басшыларының жауапкершілігі саласында Серіктестіктің барлық негізгі бизнес-процестері болады.

3. Маңызды мәселелер бойынша жедел және ашық ақпарат алмасуды қамтамасыз ету үшін Бақылаушы кеңес ұйымдық құрылымды қалыптастыру кезінде Басқарма мүшелері үшін барлық бақылаушы кеңеске (жанама бағыну) бағыныштылықтың кем дегенде "нүктелі сызығын" белгілей отырып, бағыныштылық пен есептілік желісін айқындауды қамтамасыз етеді.

4. Серіктестіктің ұйымдық құрылымы бизнес сипатының өзгеруіне қарай дамиды, басшылық Серіктестікте және аутсорсинг пен аутстаффинг қызметтерін жеткізушілерде міндеттерді орындау кезінде ұйымдық құрылымды

талдайды және оның ішкі бақылау жүйесін қолдау үшін өзекті, тиімді және тиімді болып қалуын қамтамасыз ету үшін бағалайды және мүдделер қақтығысының болмауын қамтамасыз етеді.

5. Байқау кеңесі Серіктестіктің мақсаттарына қол жеткізуге ықпал ететін үш "қорғау желісі" бойынша жауапкершілікті бөлуді қамтамасыз етеді:

- 1 қорғау желісі – өз функциялары мен лауазымдық міндеттеріне байланысты күнделікті тиімді бақылау рәсімдерін орындайтын Серіктестіктің атқарушы органы, блоктары мен құрылымдық бөлімшелері (олардың сыйақы мөлшері Серіктестіктің барлық тиісті мақсаттарына қатысты нәтижесіне байланысты);

- 2 қорғау желісі – бизнесті жүргізу үшін қажетті және қорғаудың бірінші желісінің қызметі мен негізгі тәуекелдерді талдау функцияларын жүзеге асыратын функционалдық көмекші бөлімшелер: тәуекелдерді басқару, құқықтық сараптама, экономикалық және ақпараттық қауіпсіздік, сапаны бақылау, комплаенс-бақылау (олардың сыйақы мөлшері бағытындағы нәтижелерге сараптшылық кеңес беру қызметіне тікелей байланысты емес);

- 3 қорғау желісі – тәуекелдерді басқару және ішкі бақылау жүйесінің тиімділігін бағалауды жүзеге асыратын ішкі аудиторлар (бірінші және екінші қорғаныс желілері жұмысының тиімділігін қоса алғанда), Бақылау кеңесі мен атқарушы орган үшін тиісті есептер дайындайды, менеджментке қарау және орындау үшін түзету әрекеттері немесе жақсартулар бойынша ұсыныстар береді (ішкі аудит қызметі ерекше мәртебеге ие және, аудит жүргізетін қызмет бағыттарынан бөлек болып табылады).

6. Серіктестік органдарының/жауапты тұлғаларының ішкі бақылау жүйесін енгізу, жұмыс істеу, жетілдіру және оның тиімділігін бағалау жөніндегі өкілеттіктері Серіктестіктің ішкі құжаттарында/рәсімдерінде реттелген және практикада орындалады.

7. Серіктестіктің Басқарма Төрағасы құзыреттілікті ескере отырып және есеп беру қатынастарын және шешімдерді келісу тәртібін айқындай отырып, бүкіл Серіктестік бойынша шешімдер қабылдағаны үшін жауапкершілікті неғұрлым төмен деңгейлерге беру жолымен өкілеттіктерді беруді жүзеге асырады (Серіктестіктің бірінші басшысы Бақылау өз міндеттерін орындағанда кеңесі мен басқа да мүдделі тараптардың алдында менеджменттің түсінуі мен орындалуын қамтамасыз ету үшін өкімдер, нұсқаулар бергені және бақылауды енгізгені үшін түпкілікті жауапты болады).

8. Өкілеттіктерді бергенде өкілеттіктерді шектеуді айқындай үшін:

- Өкілеттіктерді беру Серіктестіктің мақсаттарына қол жеткізу үшін қажетті көлемде ғана жүзеге асырылды (мысалы, жаңа өнімдерді қарау және бекіту өкілдердің, тиісті бизнес пен қосалқы құрылымдардың, оның ішінде сатуды жүзеге асыратын құрылымдардың қатысуын талап етеді);

- Міндеттер мақсаттарға жету процесінде орынсыз мінез-құлық қаупін азайту және Серіктестіктің барлық деңгейлерінде, жоғарыдан төменге дейін қажетті ұстаулар мен тепе-теңдіктер болу үшін шектеледі (мысалы, міндеттер

мен қызмет көрсеткіштерін мүдделер қақтығысының ықтималдығын төмендететін етіп анықтау);

- Қажет болған жағдайда бизнес-процестерді орындау шеңберінде міндеттер мен жауапкершіліктерді анықтау мен шектеуді жеңілдететін технологиялар пайдаланылды (мысалы, Серіктестік ресурстарын жоспарлау жүйелеріне қол жеткізудің әртүрлі деңгейлерін белгілеу, Интернетті пайдаланатын клиенттерге қол жеткізу құқықтарын ұсыну);

- Серіктестік үшін немесе оның атынан белгілі бір қызмет түрлерін жүзеге асыратын аутсорсингтік және аутстаффингтік қызмет көрсетушілер шешім қабылдау құқықтарының шегін түсіну үшін.

9. Серіктестікте Серіктестік қызметкерлеріне белгілі бір іс-әрекеттер жасауға және шешімдер қабылдауға өкілеттік беру (сенімхаттар беру) тәртібі реттелді. Тиісті шешімдер қабылдауда құзыреттілігін көрсеткен, Серіктестіктің мінез-құлық стандарттарына, саясаттары мен рәсімдеріне берік ұстанатын және олар қабылдайтын тәуекелдердің салдарын түсінетін қызметкерлерге өкілеттік пен жауапкершілік беріледі.

10. *Тәуекелдерді басқару мен ішкі бақылауды қоса алғанда, қызметтің жетекшілік ететін учаскесі үшін әрбір басшының (құрылымдық бөлімшенің, басшы қызметкердің) жауапкершілігі ішкі жергілікті актілермен (міндеттерді бөлу туралы бұйрықпен, лауазымдық нұсқаулықтармен және т.б.) реттелген.

11. *Берілген жұмыс учаскесі үшін серіктестіктің әрбір қызметкерінің жауапкершілігі тікелей функционалдық міндеттерден басқа, серіктестіктің мінез-құлық стандарттарын, олардың жауапкершілік саласына қатысты мақсаттарды, оларға қол жеткізуге кедергі келтіретін тәуекелдерді, серіктестіктің тиісті деңгейлеріндегі бақылау рәсімдерін, ақпараттық және коммуникациялық ағындарды және мақсаттарға қол жеткізу үшін маңызды мониторинг рәсімдерін түсінуді күтуді көздейтін лауазымдық нұсқаулықтармен регламенттелген.

12. *Серіктестікте Серіктестіктің бірінші басшысына бағынатын Серіктестікте тәуекелдерді басқару және ішкі бақылау жүйесінің функциясын қамтамасыз ететін құрылымдық бөлімше жұмыс істейді.

13. Сыртқы қызмет берушілер орындайтын аутсорсингке және аутстаффингке берілген процестер үшін Менеджмент және қызметкерлер тікелей жауапты оларға Серіктестік мақсаттарына, мінез-құлық пен орындауға қатысты күтулерге, құзыреттілік деңгейлеріне, ақпараттық және коммуникациялық ағындарға қатысты шарттық шарттар туралы нақты және нақты ақпарат береді.

3.1.4. Ұйым қойылған мақсаттарға сәйкес құзыретті қызметкерлерді тартуға, дамытуға және ұстап қалуға ұмтылысын көрсетеді (4-қағида)

Критерийлер:

1. Байқау кеңесі мен Басқармасы заңнаманың, реттеушілердің, инвесторлардың және өзге де мүдделі тараптардың талаптарын сақтауды қамтамасыз ету үшін, жұмысты орындау, оның нәтижелерін бағалау және

тұрақты процестерге енгізілген ішкі бақылауды қамтамасыз ете отырып, қажетті түзету іс-әрекеттерін айқындау мақсатында неғұрлым егжей-тегжейлі рәсімдерді реттеуге бағытталған қызметтің барлық маңызды бағыттары бойынша тиісті саясат пен практиканы қабылдады.

2. Серіктестіктің қызметкерлері өз қызметіне тиісті лауазым үшін көзделген құзыреттерге (лауазымдық нұсқаулықтарға) сәйкес, өздеріне жүктелген міндеттерді (біліктілік талаптарын) орындау үшін қажетті білімді, тәжірибе мен дағдыларды, сертификаттауды, мінез-құлық қағидаларын және өзге де сипаттамаларды ескере отырып жүзеге асырады.

3. Серіктестік қызметкерлерінің лауазымдық нұсқаулықтары Серіктестіктің ішкі құжаттарына сәйкес жасалады және бекітіледі.

4. * Серіктестікте мерзімді негізде қызметкерлердің құзыреттілік деңгейін және оларға жұмсалатын шығындарды бағалау қорытындылары бойынша тиісті шаралар қабылдаумен салыстыру мақсатында қызметкерлердің білімін бағалау (аттестаттау) жүргізіледі.

5. Құзыреттілік қағидатын ұстануға сүйене отырып, Байқаушы кеңес өз өкілеттігі саласына кіретін органдар мүшелерінің құзыреттілігін бағалайды, ал басқарма мен менеджмент тәуекелдердің өзгеруін ескере отырып (Серіктестікті ресурстарды көбірек назар аударуды қажет ететін бағыттарға қайта бөлуге мәжбүр етуі мүмкін), аутсорсингтік және аутстаффингтік қызметтер берушілерді қоса алғанда, кадр ресурстарының тапшылығын немесе артық мөлшерін жою үшін кадр ресурстарының тапшылығын немесе артық мөлшерін жою үшін бүкіл Серіктестік бойынша құзыреттілікті бағалайды және қажетті іс-қимылдарды қабылдайды.

6. Серіктестікте қызметкерлерді жұмысқа қабылдау, кәсіптік оқыту, бағалау, қызметте жоғарылату, сыйақы мен ұстап қалу рәсімдерін, Серіктестіктің қызметкерлердің адалдық деңгейіне, олардың этикалық ережелерді сақтауына және олардың тәжірибеде орындалатын құзыреттілік деңгейіне қатысты күтулерін көрсететін ықпал ету шараларын реттеуге саясат пен стандарттар қабылданды.

7. Серіктестікте персоналды тарту, дамыту, тәлімгерлік ету, бағалау, сыйақы беру және ұстап қалу үшін ресурстардың қажетті көлемі Серіктестіктің мақсаттарына қол жеткізу үшін азайтылуы қажет тәуекелдердің салыстырмалы маңыздылығын ескере отырып айқындалады және кезең-кезеңімен қайта қаралады.

8. Серіктестік корпоративтік мәдениет, басқарудың операциялық моделі, Серіктестіктің қажеттіліктері тұрғысынан сәйкестігін көрсететін, сондай-ақ міндеттер мен лауазымдық міндеттерді орындау үшін жеткілікті құзыреттілікке ие кандидаттарды іздестіруді және тартуды жүзеге асырады.

9. *Жұмысқа қабылдау кезінде барлық қызметкерлер тәуекелдерді басқару және ішкі бақылау жүйесінің жұмыс істеу қағидастарымен танысу бойынша стандартты рәсімдерден өтеді.

10. *Серіктестікте оқыту жоспары қабылданды, оған сәйкес Серіктестік қызметкерлері өздеріне жүктелген міндеттер мен міндеттерді неғұрлым тиімді

орындау, мінез-құлық стандарттарын және күтілетін құзыреттілік деңгейлерін бекіту үшін қажетті өз құзыреттерін дамыту үшін үнемі (жыл сайын) оқытудан өтеді. Оқыту бағдарламалары тренингтерге қатысуды, өзін-өзі оқытуды және жұмыс процесінде оқытуды қоса алғанда, оқыту технологияларының кешенін пайдалана отырып, серіктестіктің қажеттіліктері негізінде бейімделеді.

11. Менеджмент серіктестіктің мақсаттарына жету үшін қажетті деп саналатын функцияларды орындайтын адамдарды тұрақты негізде анықтайды және бағалайды. Әр лауазымның маңыздылығы, егер бұл лауазым уақытша немесе үнемі толтырылмаса егер бұл лауазым уақытша немесе үнемі толтырылмаса, Серіктестіктің қызметіне әсерін бағалау арқылы анықталады.

12. Қызметкерлерге еңбекақы төлеу және сыйақы беру нәтижелілік, құзыреттер, алған дағдылар, сондай-ақ жоғары нәтижелер көрсететін қызметкерлерді ұстап қалу және нәтижелері төменгі шекараға жақын адамдардан құтылу мақсатында бенчмаркинг туралы қолжетімді ақпарат негізінде жүзеге асырылады.

13. Серіктестікте тиісті функцияларды орындайтын негізгі тұлға болмаған кезде мақсаттарға қол жеткізу үшін мүмкіндіктерді қамтамасыз ету мақсатында басшы және түйінді қызметкерлердің өзара алмастырылу тәртібі регламенттелген және практикада орындалады.

14. Серіктестікте негізгі басшылардың үздіксіздік жоспары қабылданды, тиісті функцияларды орындау үшін мұрагер кандидаттарды оқыту және жеке даярлау жүргізіледі.

15. Серіктестікте маңызды функцияларды үздіксіздік жоспарлау кезінде шарттық негізде аутсорсингтік және аутстаффингтік қызметтер провайдерлеріне беру жүзеге асырылады (Серіктестік сыртқы тарапқа едәуір дәрежеде сүйенетін және тәуекелдерді бағалау нәтижелері бойынша провайдердің процестеріндегі немесе жүйелеріндегі іркіліс Серіктестіктің өз мақсаттарына қол жеткізу қабілетіне тікелей әсер ететіні белгіленген жағдайларда, үздіксіздік жоспары қажет болуы мүмкін, бұл іс-әрекеттің жеделдігін қамтамасыз етеді және қажет болған жағдайда функцияларды жаңа провайдерге беруді жеңілдетеді).

3.1.5. Ұйым қызметкерлердің мақсаттарға қол жеткізу процесінде ішкі бақылау саласындағы өз міндеттерін орындауы үшін жауапкершілігін белгілейді (5-қағида)

Критерийлер:

1. Басқарма төрағасы мен басқарма басқарма мүшелерінің ішкі бақылау жүйесін әзірлегені, енгізгені, жұмыс істегені және жетілдіргені үшін жауапкершілігі, аутсорсингтік және аутстаффингтік қызметтер берушілік қоса алғанда, Серіктестіктің барлық деңгейлерінде жүйенің, өкілеттіктер мен міндеттердің үздіксіз мониторингін жүргізе отырып, Серіктестіктің ішкі құжаттарымен реттелген (жауапкершілік деп Серіктестік кездесетін тәуекелдерді ескере отырып, мақсаттарға қол жеткізу процесінде ішкі

бақылауды жүзеге асырғаны үшін берілген тапсырылған жауапкершілік түсініледі).

2. Аутсорсингтік және аутстаффингтік қызметтердің бөлімшелерін, барлық персоналы мен қызмет көрсетушіларді қоса алғанда, Серіктестіктің бүкіл құрылымы бойынша ішкі бақылауды жүзеге асыру үшін жауапкершілік реттелген және іс жүзінде көрсетіледі және қажеттілігіне қарай ішкі бақылауды жүзеге асыру үшін жауапкершілікті қалпына келтіру үшін түзету әрекеттері қабылданады.

3. Серіктестіктің мақсаттарына қол жеткізуді және оның серпінді дамуын қамтамасыз ету, менеджментті (басшы және басқарушы қызметкерлерді) осы мақсаттарға қол жеткізуге ынталандыру мақсатында және орынсыз мінез-құлықты көтермелеуді болдырмау үшін (мысалы, табыс жөніндегі мақсаттар мен бизнестің өміршеңдігі үшін түйінді маңызы бар басқа да мақсаттар арасындағы тепе-теңдіктің болмауы, бұл күтілетін мақсаттарға сәйкес келмейтін мінез-құлыққа әкеп соғуы мүмкін) Серіктестікте серіктестік қызметінің тиімділігін, осындай қызметкерлердің мақсаттарға қол жеткізу дәрежесін сипаттайтын қызметтің негізгі көрсеткіштері, сондай-ақ олардың нәтижелілігі үшін сыйақы мөлшерін анықтайтындар, белгіленеді.

4. Серіктестікте персоналдың нәтижелілігін ынталандыру мақсатында бағалау және сыйлықақы беру, еңбегін тану жүйесін және ақшалай емес көтермелеудің өзге де нысандарын және қажет болған жағдайда қойылған мақсаттар ауқымына сәйкес тәртіптік ықпал ету шараларын қолдануды қамтитын персоналды ынталандыру жүйесі реттелген. Бағалау нәтижелері Серіктестік қызметкерлерінің назарына жеткізіледі.

5. Міндеттер мен нысаналы көрсеткіштерді белгілеу кезінде Бақылау кеңесі мен менеджмент бөлімшелер мен персоналға туындайтын қысымды (жүктемені) және қажет болған жағдайда "бұрыштарды кесу" (бақылау рәсімдерін айналып өту, бұрмалау, орынсыз тәуекелдерді қабылдау және өзге де теріс мінез-құлық) тәуекелін төмендету үшін жұмыс жүктемесін қайта бөлу немесе ресурстар деңгейін ұлғайту жолымен жағдайды түзетеді, қызметкерлердің алаңдаушылығымен (қорқынышымен) байланысты мақсаттарға қол жеткізбеу салдарын, ескереді.

6. Қызметкерлердің нәтижелілігі қойылған мақсаттарға қол жеткізуге және қысқа мерзімді де, ұзақ мерзімді де болашақты ескере отырып, тәуекелге төзімділік шегінде әрекет ету қабілетіне қатысты өлшенеді.

7. Қызметтің тиімділігін бағалау рәсімі басшы және басқарушы қызметкерлерді және Серіктестіктің барлық персоналын қоса алғанда, Серіктестіктің әрбір деңгейінде жүргізіледі, үздіксіз қолданылады және үнемі қайта қаралады.

3.2. «Тәуекелдерді бағалау» компоненті

Әрбір ұйым сыртқы және ішкі көздерден туындайтын әртүрлі тәуекелдерге тап болады. Тәуекел ұйымның мақсаттарына қол жеткізуге қолайсыз (теріс) әсер ететін оқиғаның пайда болу мүмкіндігі ретінде

анықталады. Тәуекелдерді бағалау мақсаттарға жетуге кедергі келтіретін тәуекелдерді анықтау мен бағалаудың белсенді және қайталану процесін (алынған нәтижелерді үздіксіз талдаумен және жұмыстың алдыңғы кезеңдерін түзетумен қатар жұмыстарды орындау) қамтиды. Бүкіл ұйымда мақсаттарға жету үшін тәуекелдер белгіленген тәуекелге төзімділікке қатысты қарастырылады. Осылайша, тәуекелдерді бағалау тәуекелдерді басқару тәртібін анықтауға негіз жасайды. Тәуекелдерді бағалаудың алғышарты - ұйымның әртүрлі деңгейлерінде өзара байланысты мақсаттарды белгілеу. Менеджмент операциялық қызмет категориялары шеңберінде ұйымның мақсаттарын, осы мақсаттарға жетуге кедергі келтіретін тәуекелдерді анықтау және талдау үшін есептілік пен сәйкестікті дайындауды нақты анықтайды. Менеджмент сонымен қатар мақсаттардың ұйымның қажеттіліктеріне сәйкестігін қарастырады. Сонымен қатар, менеджменттің тәуекелдерін бағалау үшін ішкі бақылаудың тиімсіздігіне әкелуі мүмкін сыртқы ортадағы және өзінің бизнес-моделіндегі ықтимал өзгерістердің әсерін қарастыру қажет.

Тәуекелді анықтау және бағалау процесінің бөлігі ретінде ұйым мүмкіндіктерді, яғни өз мақсаттарына жетуге пайдалы әсер ететін оқиғаның орын алу мүмкіндігін де анықтай алады. Мақсат қою процесінде осы мүмкіндіктерді алу және хабарлау маңызды.

Ұйымның тәуекелдерін бағалау процесінің бір бөлігі ретінде операциялық қызметке, есеп беруге және сәйкестікке қатысты ұйым деңгейіндегі мақсаттарды, сондай-ақ олардың ұйымның иерархиялық деңгейлері бойынша қалай бөлінетінін жалпы түсіну қажет.

Барлық жұмысшылар өз іс-әрекеттерінің мақсатын түсініп, осы іс-әрекеттердің нәтижелерін өлшеу мүмкіндігіне ие болуы керек. Тактикалық мақсаттардың келесі категориялары ерекшеленеді:

- Операциялық мақсаттар. Бұл мақсаттар Серіктестіктің тиімділігі мен өнімділігі, сондай-ақ ресурстардың сақталуын қамтамасыз ету мәселелеріне қатысты. Олар Серіктестіктің құрылымына және оның қызметінің нәтижелеріне қатысты басшылықтың шешімдеріне байланысты өзгереді. Операциялық мақсаттар Серіктестік жұмыс істейтін бизнесті жүргізудің, саланың жұмыс істеуінің және экономикалық ортаның нақты шарттарын көрсетеді.

- Есептілікті дайындау саласындағы мақсаттар. Бұл мақсаттар жасалған есептіліктің дұрыстығын қамтамасыз етумен байланысты. Олар қаржылық және қаржылық емес сипаттағы ішкі және сыртқы есептілікті қамтиды.

- Заңнаманы және ішкі жергілікті актілерді сақтау саласындағы мақсаттар (мақсаттарды сәйкестендіру). Бұл мақсаттар тиісті нормативтік құқықтық актілердің және Серіктестіктің ішкі жергілікті актілерінің сақталуын қамтамасыз етумен байланысты.

Тәуекелге төзімділік шегіндегі қызмет менеджментке ұйымның өз мақсаттарына жетуіне үлкен сенімділік береді. Тәуекелге төзімділік - бұл мақсаттарға жету кезінде нәтижелердің ауытқуының рұқсат етілген деңгейі. Тәуекелге төзімділік мақсаттардың әр санатына сәйкес келу үшін әр түрлі түрде көрсетілуі мүмкін (мысалы, қаржылық есептілікті дайындау саласындағы

мақсаттар жағдайында тәуекелге төзімділік әдетте маңыздылық көрсеткіші ретінде көрсетіледі, ал операциялық мақсаттар мен сәйкестік үшін тәуекелге төзімділік көбінесе нәтижелердің ауытқуының рұқсат етілген деңгейі ретінде көрсетіледі).

Тәуекелге төзімділік, әдетте, мақсат қою процесінің бөлігі ретінде анықталады және мақсат қою кезінде төзімділік деңгейін анықтау тәуекелдерге жауап беру шараларын және онымен байланысты бақылау процедураларын анықтаудың алғышарты болып табылады. Сыртқы талаптар болмаған жағдайда менеджмент тәуекелге төзімділікті анықтау және тәуекелдерді басқару кезінде өз қалауы бойынша құқықты едәуір дәрежеде қолдана алады. Алайда, сыртқы есептілікті дайындау мақсаттары мен сәйкестік мақсаттарына қатысты талаптар сияқты сыртқы талаптар болған кезде, менеджмент тәуекелге төзімділікті белгіленген заңдар, ережелер, регламенттер және сыртқы стандарттар тұрғысынан қарастырады.

Тәуекелге төзімділік, әдетте, тиісті мақсаттармен бірдей бірліктермен өлшенеді (мысалы, ұйым 97% -100% диапазонында рұқсат етілген ауытқумен 98% жағдайда уақтылы жеткізуді өз мақсатына қояды).

Стратегия мен мақсат қою ішкі бақылау процесінің бөлігі болмаса да, мақсаттар тәуекелдерді бағалау тәсілдерін енгізу және іске асыру және бақылау процедураларын анықтау үшін негіз болып табылады.

3.2.1 Ұйым мақсаттарға қол жеткізуге кедергі келтіретін тәуекелдерді анықтау және бағалау үшін нақты мақсаттарды анықтайды (6-қағида)

Критерийлер:

1. Серіктестіктің құрылымдық бөлімшелерінің мақсаттарын қоса алғанда, оның қызметінің бағыттары бойынша Серіктестіктің операциялық мақсаттары нарықтың шынайылығы мен талаптарына сәйкес келеді, Серіктестіктің түпкілікті (стратегиялық) мақсаттарына қол жеткізуге бағытталған, түсінікті, өлшенетін, қол жеткізуге болатын, өзекті және уақытқа байланысты болып табылады.

2. Мақсаттардың сәйкестігін растау (мақсаттарды бекіту) кезінде қойылған мақсаттар мен Серіктестікке қолданылатын қолданыстағы заңдар, ережелер, регламенттер мен стандарттар арасындағы байланыс қаралады және мақсаттарға қатысты тәуекелге төзімділік айқындалады.

3. Сыртқы қаржылық есептілікті дайындау саласындағы мақсаттар қолданылатын заңдарға, стандарттарға, бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік саласындағы ережелер мен регламенттерге сәйкес айқындалады.

4. Серіктестікте қаржылық есептілікті дайындау және ұсыну үшін нақты қағидаттарды, негіздерді, шарттарды, ережелер мен тәжірибеде көрсететін есеп саясаты қабылданды.

5. Тиісті стандарттарды белгілейтін органдардың талаптарына сәйкес сыртқы қаржылық есептілікті дайындаудың негізгі қағидаттары реттелген, тәжірибе сақталады және мыналарды қамтиды:

- негізгі болжамдар: есептеу әдісін қолдана отырып есепке алу, Қызметтің үздіксіздігі;

- сапалық сипаттамалары: түсінікті, орынды, сенімді, салыстырмалы;
- сондай-ақ басқа да шектеу қағидалар.

6. Сыртқы қаржылық емес есептілікті дайындау саласындағы мақсаттар қолданылатын заңдарға, стандарттарға, ережелер мен регламенттерге сәйкес айқындалады және үшінші тараптар белгілеген өлшемдерге негізделеді (мысалы, орнықты даму жөніндегі есеп).

7. Ішкі есептілікті дайындау саласындағы мақсаттар басшылықтың қалауы мен стиліне негізделген, теңдестірілген көрсеткіштер жүйесі мен көрсеткіш панелін қамтиды және менеджментке Серіктестікті басқару, оның ішінде шешім қабылдау және Серіктестіктің қызметі мен оның тиімділігіне бақылау жүргізу үшін қажетті нақты және толық ақпаратты ұсынады.

8. Сәйкестік саласындағы мақсаттар серіктестіктің нормативтік құқықтық актілеріне, стандарттарына және ішкі құжаттарына сәйкес қызметті жүзеге асыруды қамтиды.

9. Серіктестіктің бөлімшелері / жауапты тұлғалар қолданыстағы нормативтік құқықтық актілердің, стандарттардың және серіктестіктің ішкі құжаттарының есебін жүргізеді және мерзімді шолуды жүзеге асырады.

3.2.2 Ұйым өз мақсаттарының толық спектріне қол жеткізуге кедергі келтіретін тәуекелдерді анықтайды және оларды басқару тәсілдерін анықтау үшін тәуекелдерді талдауды жүзеге асырады (7-қағида)

Критерийлер:

1. Серіктестікте тәуекелдерді анықтау және оларды сандық және/немесе сапалық бағалау үшін жыл сайын тәуекелдерді сәйкестендіру және бағалау жүргізіледі. Қажет болған жағдайда, Серіктестік қызметінде елеулі өзгерістер болған және ішкі және сыртқы ортадағы өзгерістер болған жағдайда, тәуекелдерді жиі бағалау жүргізіледі, бұл Серіктестіктің өзекті тәуекелдік бейінін қамтамасыз ету үшін қажет.

2. Тәуекелдерді бағалау Серіктестіктің барлық деңгейлерінде жүзеге асырылады: корпоративтік, процестік, функционалдық.

3. Тәуекелдерді бағалауды жүргізу кезінде Серіктестіктің мақсаттарына қол жеткізуге тікелей немесе жанама әсер ететін аутсорсингтік және аутстаффингтік қызметтер берушілеріне, негізгі жеткізушілерде және өткізу арналары бойынша әріптестерде туындайтын тәуекелдер ескеріледі.

4. Тәуекелдерді сәйкестендіру кезінде ішкі және сыртқы факторлар және олардың мақсаттарға қол жеткізуге әсері (ішкі факторлар – инфрақұрылымдық, кадрлық, операциялық, техникалық; сыртқы факторлар – экономикалық, табиғи, саяси, әлеуметтік, технологиялық) ескеріледі.

5. * Байқау кеңесі тәуекелдерді бағалауды қадағалауды жүзеге асырады, ал бағалауды жүргізуге тәуекелдерді бағалаудың барабар процесін жүргізу үшін бақылау құралдарын әзірлейтін және енгізетін және осы іс-шаралардың

орындалуына бақылау жүргізетін атқарушы орган жауапты болады. Бақылау кеңесі тәуекелдерді бағалау процесінің нәтижелерін талдайды.

6. Тәуекелдерді бағалау барысында анықталған әрбір елеулі тәуекел бойынша Серіктестік Серіктестіктің тәуекел-тәбеті шеңберінде тәуекел деңгейінің сақталуын қамтамасыз етуге бағытталған өлшенетін көрсеткіштер кешенін айқындайды.

7. Тәуекелдерге ден қою әдістері, кем дегенде, келесі санаттар бойынша, Серіктестіктің ішкі жергілікті актілерінде ресімделген және тәжірибеде орындалады,:

- тәуекелден жалтару;
- тәуекелді азайту;
- тәуекелді қайта бөлу;
- тәуекелді қабылдау.

8. Тәуекел иелері жыл сайынғы негізде тәуекелдерді басқару процесін үйлестіруге жауапты құрылымдық бөлімшеге осы құрылымдық бөлімше талдайтын және қажетті іс-қимылдардың (бақылау құралдарының) және жауапты орындаушылардың тізбесін қамтитын сыни тәуекелдерді басқару жөніндегі іс-шаралар жоспарына енгізілетін тәуекелдерге ден қою әдістері мен жоспарларына қатысты ұсыныстарды ұсынады.

9. Құрылымдық бөлімшелердің басшылары мен бизнес-процестердің иелері тәуекелдерді бағалаудың барабар процесін жүргізуге және оларды өздері жауап беретін қызметтің функционалдық салаларында басқаруға жауапты болады.

3.2.3. Ұйым алға қойылған мақсаттарға қол жеткізуге кедергі келтіретін тәуекелдерді бағалау кезінде алаяқтық мүмкіндігін ескереді (8-қағида)

Критерийлер:

1. Серіктестікте қателік немесе алаяқтық салдарынан қаржылық және қаржылық емес есептіліктегі елеулі қатерлерден немесе бұрмаланулардың алдын алу немесе уақтылы анықтау үшін қаржылық және қаржылық емес есептілікті ішкі бақылау жүйесі әзірленді және енгізілді.

2. Серіктестіктің ішкі құжаттарында алаяқтық тәуекелдерін бағалауды қоса алғанда, активтердің жоғалуын болғызбау және алаяқтыққа қарсы күрес жөніндегі саясат пен рәсімдерді орындау үшін жауапкершілік пен есептілік реттелген.

3. Аутсорсингтік және аутстаффингтік қызмет берушісін қоса алғанда, бөгде адамдармен жасалған келісімшарттар күтілетін орындау деңгейі мен мінез-құлық стандарттарын қамтиды. Серіктестікте тәжірибеде орындалатын үшінші тұлғалардың іс-әрекеттерін қадағалауды жүзеге асыру үшін бақылау рәсімдері әзірленді.

4. Серіктестікте алаяқтық тәуекелдерін бағалау бөлігі ретінде менеджменттің ішкі бақылауды саналы түрде айналып өту тәуекелі бағаланады.

Байқау кеңесі мен Жалғыз қатысушының құрылымдық бөлімшелері құзыреттер шеңберінде осы бағалаудың жүргізілуін қадағалауды жүзеге асырады және жағдайларға байланысты менеджментке сын ескертулер береді.

5. Есептілікті бұрмалау фактілері, активтердің немесе сыбайлас жемқорлықтың сақталуын қамтамасыз етудің жеткіліксіз деңгейі анықталған жағдайларда, Серіктестік менеджменті тәуекелдерді бағалау процесі шеңберіндегі шараларды немесе ішкі бақылаудың басқа құралдары шеңберінде қабылданатын іс-қимылдарға түзету енгізуді қоса алғанда, қандай да бір нысанда түзету іс-әрекеттерін қабылдайды.

3.2.4. Ұйым ішкі бақылау жүйесіне айтарлықтай әсер етуі мүмкін өзгерістерді анықтайды және бағалайды (9-қағида)

Критерийлер:

1. Серіктестікте серіктестіктің мақсаттарына қол жеткізуге елеулі әсер етуі мүмкін ішкі және сыртқы факторларды айқындау және бағалау үшін процесс жұмыс істейді. Бұл процесс қатарлас немесе серіктестік тәуекелдерін тұрақты бағалау процесінің бөлігі ретінде жүзеге асырылады және кез келген маңызды болжамдағы немесе шарттағы өзгерістерді (экономикалық, салалық, реттеуші орта) анықтауды қамтиды. (Экономикалық, салалық және реттеуші орта өзгерген сайын басшылықтың ауқымы мен сипаты, басымдықтары, бизнес-моделі, ұйымдық құрылымы, бизнес-процестері және серіктестіктің қызметі бейімделіп, дамуы керек. Ішкі бақылау шарттардың бір жиынтығында тиімді, бұл шарттардың айтарлықтай өзгеруімен міндетті түрде тиімді болмайды және серіктестіктен ішкі бақылау жүйесінің дизайнын мұқият қарастыруды талап етуі мүмкін. Мысалы:

- Сыртқы ортадағы өзгерістер – реттеуші немесе экономикалық ортадағы өзгерістер бәсекелестік қысымның жоғарылауына, операциялық талаптардың өзгеруіне және тәуекелдердің айтарлықтай өзгеруіне әкелуі мүмкін. Операциялық қызметтегі, есептілікті ұсынудағы, бір ұйымда заңнамалық талаптарды сақтаудағы ауқымды іркілістер бүкіл сала үшін жаңа кең ережелерді жылдам енгізуге әкелуі мүмкін;

- Физикалық ортадағы өзгерістер – ұйымға, жеткізу тізбегіне, бизнес серіктестеріне тікелей әсер ететін табиғи апаттар ұйымның бизнесті сақтау үшін ескеруі қажет тәуекелдердің жоғарылауына әкелуі мүмкін;

- Бизнес-модельдегі өзгерістер – ұйым жаңа қызмет түрлерін бастаған жағдайда, өз қызметтерін жаңа провайдерлерге аутсорсингке беру арқылы ұсыну тәсілін өзгерткен жағдайда, бұрын тиімді ішкі бақылау құралдары өзекті болмауы мүмкін;

- Маңызды сатып алу және иеліктен шығару – ұйым жаңа операцияларды сатып алу туралы шешім қабылдаған жағдайда, ұйымның кеңеюін ескере отырып, ішкі бақылау құралдарын қайта қарау және стандарттау қажет болуы мүмкін. Сол сияқты, операциялар иеліктен шығарылған жағдайда, операциялық қызметтегі қолайлы ауытқу деңгейі өзгеруі мүмкін, ал маңыздылық деңгейі төмендеуі мүмкін;

- Шетелдік операциялар-шетелде операцияларды кеңейту немесе сатып алу жаңа және жиі бірегей тәуекелдерге әкеледі. Жаңа аймақтардағы бизнесті дамыту немесе шет елдерге аутсорсинг және аутстаффинг операцияларын беру жаңа қиындықтар туғызуы және тәуекелдердің түрлері мен көлемінің өзгеруіне әкелуі мүмкін, өйткені оларда басқа әдет-ғұрыптар (заңнама) мен практика бар;

- Жылдам өсу – операциялардың айтарлықтай және жылдам кеңеюі қолданыстағы құрылымдарға, бизнес-процестерге, ақпараттық жүйелерге немесе ресурстарға бақылау жұмысын тоқтататын деңгейге дейін шиеленіс тудыруы мүмкін;

- Жаңа технологиялар – өндіріске, қызмет көрсету процестеріне немесе көмекші ақпараттық жүйелерге жаңа технологияларды енгізу кезінде ішкі бақылау құралдарын өзгерту қажет болуы мүмкін;

- Персонал құрамындағы елеулі өзгерістер – ұйымда жаңа қызметкер болып табылатын атқарушы басшылықтың мүшесі оның корпоративтік мәдениетін түсінбеуі және басқа философияны ұстануы мүмкін немесе бақылау шараларын жүзеге асырмай-ақ нәтижелерге ғана назар аудара алады. Тиімді оқыту мен қадағалау болмаған кезде кадрлардың ауысуының жоғары деңгейі жұмыстың бұзылуына әкелуі мүмкін.

2. Серіктестікте серіктестікке елеулі әсер етуі мүмкін жаңа тәуекелдердің пайда болуы туралы ерте ескерту мақсатында бақылау құралдары енгізілді (жүргізілетін талдау қандай да бір мақсатқа қол жеткізудің немесе қол жеткізбеудің ықтимал себептерін айқындауды, осындай себептердің туындау ықтималдығын бағалауды, мақсаттарға қол жеткізуге ықтимал әсерді бағалауды және тәуекелдің басқаруға берілетін дәрежесін қарауды қамтиды, тиісті іс-қимыл жоспарларын жасай отырып).

3. * Ішкі бақылау жүйесінің рәсімдері бизнестің ішкі және сыртқы жағдайларының өзгеруін ескере отырып, үнемі жетілдіріліп отырады.

3.3. «Бақылау процедуралары» компоненті

Бақылау рәсімдері – мақсаттарға жетуге кедергі келтіретін тәуекелдерді азайту жөніндегі менеджмент нұсқауларының орындалуын қамтамасыз етуге көмектесетін саясаттар мен рәсімдерде белгіленген іс-әрекеттер. Бақылау процедуралары ұйымның барлық деңгейлерінде, бизнес-процестердің әртүрлі кезеңдерінде және технологиялық ортада жүзеге асырылады. Табиғаты бойынша олар алдын-ала немесе кейінгі болуы мүмкін және авторизация және мақұлдау, тексеру салыстыру, қызмет тиімділігін бағалау сияқты бірқатар автоматтандырылмаған және автоматтандырылған процедураларды қамтуы мүмкін. Міндеттерді бөлу, әдетте, бақылау процедураларын таңдау және әзірлеу процесінің ажырамас бөлігі болып табылады. Міндеттерді бөлу іс жүзінде мүмкін емес жағдайларда менеджмент балама бақылау процедураларын таңдайды және әзірлейді. Бақылау процедуралары ұйымның мақсаттарына жетуді басқару тетіктері ретінде қызмет етеді және көбінесе ұйым осы мақсаттарға жетуге ұмтылатын процестердің бөлігі болып табылады.

Бақылау процедуралары операциялық қызметке, есеп беруге және сәйкестікке қатысты ұйымның бір немесе одан да көп мақсаттарын қолдай алады.

3.3.1. Организация Ұйым мақсаттарға жетуге кедергі келтіретін тәуекелдерді қолайлы деңгейге дейін төмендетуге мүмкіндік беретін бақылау процедураларын таңдайды және әзірлейді (10-қағида)

Критерийлер:

1. Тәуекелдерді бағалаумен қатар менеджмент оларды қабылдау немесе болдырмау туралы шешім қабылданған тәуекелдерді қоспағанда, нақты тәуекелдерге ден қою шараларын жүзеге асыру үшін қажетті іс-әрекеттерді айқындайды және орындайды (соған қарамастан, Серіктестік қандай да бір тәуекелді болдырмауға шешім қабылдайтын және осы мақсатта бақылау рәсімдерін әзірлейтін жағдайлар болуы мүмкін. Тәуекелдерге және олармен байланысты бақылау рәсімдеріне ден қоюдың сипаты мен көлемі, кем дегенде, ішінара Серіктестік үшін қолайлы тәуекелді төмендету деңгейіне байланысты болады).

2. Тәуекелдерді азайтуға бағытталған іс-қимылдарды айқындау кезінде менеджмент Серіктестікте бар ішкі бақылау құралдарының және бақылау рәсімдерін жүзеге асыру қажет болатын маңызды (түйінді) бизнес-процестердің, ақпараттық технологиялардың және орындардың барлық аспектілерін ескереді (бұл Біріккен қызмет көрсету орталықтарын немесе деректерді өңдеу орталықтарын қоса алғанда, операциялық бөлімшеден тыс бақылау рәсімдерін қарауды талап етуі мүмкін, сондай-ақ аутсорсингтік және аутстаффингтік қызмет берушілері орындайтын процестер немесе Функциялар).

3. Бақылау құралдарын айқындау және қабылдау кезінде менеджмент Серіктестік жұмыс істейтін орта мен саланы, оның ұйымдық құрылымының күрделілігін, оның тарихы мен мәдениетін, операциялардың сипаты мен ауқымын, операциялардың реттелу дәрежесін ескереді.

4. Қолданбалы бақылау құралдары (транзакцияларды өңдеу тәуекелдерін азайтуға бағытталған іс-әрекеттерді тікелей қолдайтын бақылау рәсімдері) Серіктестіктегі негізгі бақылау рәсімдері болып табылады және барлық бизнес-процестер бойынша әзірленеді.

5. Бизнес-процестердің тәуекелдерін неғұрлым басқарылатын нысанға шоғырландыру үшін менеджмент толықтығын (жүзеге асырылатын шаруашылық операциялар есепте көрсетіледі), дұрыстығын (операциялар есепте дұрыс сомада дұрыс шотта (және уақтылы) өндеудің әрбір сатысында көрсетіледі) және нақтылығын (есепте көрсетілген операциялар шынымен орын алған және белгіленген рәсімдерге сәйкес жүзеге асырылады) қамтамасыз ету бойынша ақпаратты өңдеу саласындағы мақсаттарға сәйкес топтастыруды пайдаланады.

6. Технология Серіктестік процестерінің немесе бизнесінің ажырамас бөлігі болып табылатын бизнес-процестерге қол жеткізуді шектеу факторы кіреді, өйткені бизнес-процестің бөлігі ретінде транзакцияларға қол жеткізуді

тиісті шектеусіз бизнес-процесті бақылау процедуралары бұзылуы мүмкін және міндеттерді бөлуге қол жеткізілмеуі мүмкін.

7. Серіктестікте транзакцияларды бақылаудың, бірақ олармен шектелмей, бірқатар рәсімдер қолданылады:

- Электрондық түрде қолжетімділікті қуаттау (авторизация) және бекітуді қуаттау транзакциялардың дұрыстығын растайды (яғни, экономикалық өмірдің нақты фактісін көрсетеді немесе Серіктестік саясатының шеңберінде болады). Авторизация, әдетте, жоғары деңгейдегі басшылықтың мақұлдауы немесе транзакцияның дұрыстығын тексеру және қорытынды жасау түрінде болады (автоматтандырылған бекіту кезінде, мысалы, рұқсат етілген ауытқу деңгейінде болатын шоттар, төлем үшін автоматты түрде бекітіледі. Сомалары ауытқудың рұқсат етілген деңгейінен тыс шығатын шоттар қосымша қарау үшін белгіленеді);

- Верификация - верификация кезінде екі немесе одан да көп баптарды бір-бірімен салыстыру немесе бапты саясат ережелерімен салыстыру жүргізіледі және екі бап бір-біріне сәйкес келмейтін немесе бап саясатқа сәйкес келмейтін жағдайларда тиісті әрекеттер қабылданады;

- Физикалық бақылау - жабдықтарды, қорларды, бағалы қағаздарды, ақшаны және басқа активтерді физикалық қорғау (мысалы, жабық немесе қорғалатын жерлерде тек уәкілетті персоналға физикалық қол жетімділікті қамтамасыз ете отырып сақтау), сондай-ақ бақылау жазбаларында көрсетілген мөлшерге мерзімді түгендеу және салыстыру жүргізу;

- Салыстыру - салыстыру кезінде екі немесе одан да көп деректер элементтері салыстырылады және сәйкессіздіктер анықталған жағдайда деректерді келісу үшін әрекеттер жасалады. Салыстыру кезінде, әдетте, транзакцияларды өңдеудің толықтығы және/немесе дұрыстығы тексеріледі;

- Қадағалау бақылауы - қадағалау бақылауы шеңберінде транзакцияларды бақылаудың басқа рәсімдерінің орындалуын бағалау (авторизациялау және бекіту, верификациялау, физикалық бақылау, салыстыру) оларды толық көлемде, дұрыс және саясат пен рәсімдерге сәйкес жүргізіледі. Қадағалау бақылауы немесе тексеру жоғары деңгейлі болуы мүмкін (мысалы, салыстыру кестесінің жасалуын тексеру) немесе одан да егжей-тегжейлі болуы мүмкін (мысалы, салыстыру кезінде анықталған сәйкессіздікті тексеру және түзету немесе тиісті түсініктемелер беру).

8. Серіктестікте көзделмеген оқиғаны немесе нәтижені түзету немесе болдырмау үшін іс-қимылдар қабылдау мақсатында алдын ала да, кейінгі бақылау рәсімдері де қолданылады, олардың арасындағы айырмашылық бақылау рәсімін жүзеге асыру сәтінде немесе уақытында болады (алдын ала бақылау көзделмеген оқиғаны немесе оның бастапқы пайда болуы кезінде нәтижені болдырмауға бағытталған (мысалы, қаржылық транзакцияның бастапқы жазылуы кезінде немесе өндірістік процесті бастау), кейінгі бақылау бастапқы өңдеуден кейін, бірақ түпкілікті мақсатты іске асыру аяқталғанға дейін (мысалы, қаржылық есептерді шығару немесе өндірістік процесті аяқтау) көзделмеген оқиғаны немесе нәтижені анықтауға бағытталған.

9. Серіктестікте транзакцияларды өңдеу деңгейінде әрекет ететін бақылау құралдарын қолданумен қатар операциялық немесе қаржылық деректердің әртүрлі жиынтығын салыстыруды және, әдетте, бірқатар тәуекелдерді қарауды қамтитын қызметтің тиімділігін бағалау немесе талдамалық шолулар әзірленді және практикада қолданылады. Өзара байланыстар талданады және зерттеледі, саясатқа немесе үміттерге сәйкессіздік анықталған кезде түзету шаралары қолданылады (мысалы, сатып алу процесінің тиімділігіне бағалау жүргізу, оның қорытындысы бойынша менеджмент сатып алу саласындағы тиісті мақсаттарға қол жеткізілмеген мән-жайларды анықтай алады. Сондай-ақ, нақты нәтижелерді бюджетпен, болжамдармен, өткен кезеңдердегі қорытындылармен және бәсекелестердің нәтижелерімен салыстыру).

10. Бақылау рәсімдерін таңдау мен әзірлеуді менеджмент құқықтық ортаға, нормативтік талаптарға және мүдделі тараптардың күтулеріне негізделе отырып, қателік немесе тиісінше емес немесе алаяқтық әрекеттер тәуекелдерін азайту үшін басшы қызметкерлерді қоса алғанда, қызметкерлер арасындағы міндеттерді бөлуді немесе бөлуді ескере отырып жүзеге асырады (міндеттерді бөлу, әдетте, есепте көрсету, авторизациялау үшін жауапкершілікті бөлуге әкеп соғады және белгілі бір активтерді сатып алуға, оларды есепке алуға байланысты операцияларды немесе операцияларды бекіту, олардың сақталуын қамтамасыз ету және түгендеу жүргізу).

11. Міндеттерді бөлу іс жүзінде мүмкін емес, шығындар тұрғысынан тиімсіз немесе орынсыз болған жағдайларда менеджмент кейінгі бақылау рәсімдерін қолдану мүмкіндігімен балама бақылау рәсімдерін енгізеді.

12. *Серіктестікте бизнес-процестер құжатталған және процестер және олармен байланысты бақылау рәсімдері бөлінісінде тәуекелдер/бақылау құралдарының матрицалары әзірленген, олар үнемі жаңартылып отырады, ал негізгі бақылау құралдарының тиімділігі тестіленеді. Анықталған кемшіліктер уақтылы жойылады.

13. *Серіктестіктегі тәуекелдерді басқару функциясын және ішкі бақылау жүйесін қамтамасыз ететін құрылымдық бөлімше ішкі бақылау саласында орын алған оқиғалар туралы барлық ақпараттың және ішкі бақылау жүйесін басқарумен байланысты практикалық тәжірибенің дерекқорының есебін жүргізеді.

3.3.2. Ұйым алға қойылған мақсаттарға жету үшін технологияларды бақылаудың жалпы рәсімдерін таңдайды және әзірлейді (11-қағидат)

Ақпараттық жүйелерді дамыту жөніндегі құзыреттерді, бақылау рәсімдерін және қауіпсіздікті қамтамасыз етуді жалғыз қатысушының құрылымдық бөлімшелері қамтамасыз етеді және еншілес ұйымдарға қолданылатын қағидалар қолданылады.

Критерийлер:

1. Серіктестікте автоматтандырылған бақылау құралдарының бастапқы әзірленуі мен енгізілуі кезінде олардың дұрыс жұмыс істеуін және енгізілгеннен кейін ақпараттық жүйелердің кейіннен дұрыс жұмыс істеуін

қамтамасыз ету үшін ақпараттық технологияларды сатып алу мен әзірлеуді бақылаудың жалпы құралдары енгізілді.

2. Серіктестікте Технологиялық инфрақұрылымды, қауіпсіздікті басқаруды, технологияларды сатып алуды, әзірлеуді және сүйемелдеуді бақылау рәсімдерін қамтитын ақпараттық технологияларды бақылаудың жалпы құралдары енгізілді, олар барлық қолданылатын технологияларға – үлкен компьютерлердің ат-қосымшаларынан бастап клиент-серверлік қосымшаларға, жұмыс үстелі және портативті компьютерлерге, мобильді құрылғылардың ортасына, өндірістік технологияларға дейін қолданылады.

3. Серіктестікте жүйенің заңсыз кіруінен және рұқсатсыз пайдаланылуынан қорғайтын және міндеттердің бөлінуін қолдайтын және деректер деңгейінде, операциялық жүйеде (жүйелік бағдарламалық қамтамасыз ету), желіде, қосымшаларда және физикалық деңгейде қол жеткізу құқықтарын қамтитын қол жеткізу қауіпсіздігін бақылау рәсімдері енгізілді.

4. *Серіктестікте тәуелсіз сыртқы тексеруді қоса алғанда, қабылданған саясат пен рәсімдерге сәйкес қол жеткізу құқықтарын мерзімді негізде тексеру жүргізіледі. Бақылау рәсімдерін қолдану немесе қол жеткізу құқықтарын тексеру лауазымдық функциялары өзгерген немесе жұмыскерлер жұмыстан шығарылған, бір-біріне әртүрлі технологиялық элементтер қосылған жағдайда қол жеткізу құқықтарын жаңарту үшін де жүзеге асырылады.

5. Серіктестікте жекелеген фазаларды, құжаттамаға қойылатын талаптарды, келісуді талап ететін бақылау нүктелерін және технологияларды сатып алуды, әзірлеуді және сүйемелдеуді бақылау құралдарын сипаттай отырып, жүйені әзірлеу және енгізу үшін негіз жасайтын жүйелердің өмірлік циклін әзірлеу әдістемесі қабылданды және практикада қолданылады. Әдістеме технологияға өзгерістер енгізуді бақылаудың тиісті құралдарын көздейді, ол өзгерістер енгізуге сұраныстарды авторизациялау қажеттілігін, Серіктестіктің технологияны қолданылатын тәртіппен пайдалануға заңды құқықтарын тексеруді, өзгерістерді, келісімдерді, тестілеу нәтижелерін қарауды және өзгерістердің тиісті түрде жүзеге асырылып жатқанын анықтау мақсатында хаттамаларды орындауды қамтуы мүмкін.

6. Серіктестікте аутсорсингтік және аутстаффингтік қызмет берушілеріне ұсынылатын және одан алынатын ақпараттың толықтығын, дәлдігі мен дұрыстығын бақылаудың қосымша құралдарын таңдау және әзірлеу бойынша рәсімдер жүргізіледі.

3.3.3. Ұйымның бақылау процедураларын күтілетін нәтижелерді анықтайтын саясаттар және саясаттар жүзеге асырылатын процедуралар арқылы жүзеге асырады (12-қағида)

Критерийлер:

1. Менеджмент күтілетін нәтижелерді айқындайтын құжатталған саясаттар мен регламенттер және іс-әрекеттерді нақтылайтын тиісті рәсімдер арқылы бизнес-процестерге және қызметкерлердің ағымдағы қызметіне енгізілген бақылау рәсімдерін іске асырады.

2. *Серіктестік қабылдаған саясаттар мен регламенттер жауапкершілікті және есептілікті анықтайды, олар сайып келгенде тәуекелдер бар Серіктестіктер мен бөлімшелердің басшылығына жүктеледі, ал рәсімдер бақылау рәсімдерін жүзеге асыратын қызметкерлердің міндеттерін нақты көрсетеді.

3. *Серіктестік қабылдаған саясаттар мен регламенттер, сондай-ақ оларға өзгерістер мен толықтырулар Серіктестік қызметкерлерінің назарына қолжетімді байланыс арналары арқылы жеткізіледі.

4. Реттелген рәсімдер бақылау рәсімдерін орындау мерзімдері және кейінгі түзету әрекеттері туралы ақпаратты қамтиды.

5. Бақылау рәсімдерін жүргізу кезінде кейінгі бақылауды талап ететін ретінде белгіленген мәселелер қосымша зерделенеді және қажет болған жағдайда түзету әрекеттері қабылданады.

6. *Бақылау рәсімдерін тиімді орындау мақсатында менеджмент рәсімнің күрделілігін және Серіктестіктің ішкі құжаттарында және өзге де рәсімдерінде реттелген базалық операциялардың көлемін бағалауды ескере отырып, оларды орындау үшін жеткілікті өкілеттіктері бар білікті персоналды тартады.

7. Менеджмент тәуекелдерді бағалау процесінің шеңберінде бағаланатын Серіктестіктің тәуекелдеріндегі немесе мақсаттарындағы елеулі өзгерістерге ден қою шараларына қарамастан, олардың өзектілігі мен тиімділігін сақтау үшін саясаттар мен рәсімдерді, сондай-ақ олармен байланысты бақылау рәсімдерін кезең-кезеңімен қайта бағалайды.

3.4. «Ақпарат және коммуникациялар» құралы

Ақпарат ұйымға қойылған мақсаттарға қол жеткізуге жәрдемдесу үшін ішкі бақылауды жүзеге асыру жөніндегі міндеттерді орындау үшін қажет. Менеджмент ішкі бақылаудың жұмыс істеуін қамтамасыз ету үшін ішкі және сыртқы көздерден маңызды және сапалы ақпаратты алады немесе қалыптастырады және пайдаланады. Байланыс-бұл қажетті ақпарат пен ақпарат алмасудың тұрақты, қайталанатын процесі. Ішкі коммуникациялар арқылы ақпаратты бүкіл ұйым бойынша көлденең және тік тарату жүзеге асырылады. Олар жоғары атқарушы басшылық пен Бақылау кеңесінің бақылауды жүзеге асыру жөніндегі міндеттерге байыпты қарау қажеттілігіне қатысты нақты талабын персоналдың назарына жеткізуге мүмкіндік береді. Сыртқы коммуникациялар екі жақты: олар сырттан маңызды ақпарат алуға және сыртқы тараптарға олардың талаптары мен үміттерін ескере отырып ақпарат беруге мүмкіндік береді.

Ақпарат-ақпаратқа қойылатын талаптарды орындау үшін олардың маңыздылығына қарай біріктірілетін және жалпыланатын деректер. Ақпаратқа қойылатын талаптар ішкі және сыртқы барлық пайдаланушылардың үміттерін ескере отырып, ішкі бақылаудың басқа құралдарының үздіксіз жұмыс істеуі барысында анықталады.

Байланыс ұйымға ұйымның ішінде де, сыртында да маңызды және сапалы ақпаратты таратуға мүмкіндік береді. Коммуникациялар ішкі бақылауды

әзірлеу, жүзеге асыру және оның тиімділігін бағалау үшін қажетті ақпараттың болуын қамтамасыз етеді. Менеджмент персоналдың ұйымның мақсаттары мен ішкі бақылауды жүзеге асыру міндеттерінің маңыздылығын түсінуін қамтамасыз ету үшін ұйым ішінде ақпарат таратады. Ішкі коммуникациялар бүкіл ұйым бойынша ақпаратты тік және көлденең тарату арқылы ішкі бақылаудың жұмыс істеуіне ықпал етеді. Сыртқы коммуникациялар менеджментке тәуекелдер, реттеу мәселелері, жағдайлардағы өзгерістер, клиенттердің қанағаттану дәрежесі және ішкі бақылаудың жұмыс істеуі үшін маңызды басқа ақпарат туралы ақпарат алуға және ұйым мен сыртқы Тараптар арасында осы ақпаратпен алмасуға мүмкіндік береді.

Ақпараттық жүйе - бұл персонал, процестер, деректер және/немесе технологиялар қатысатын және ұйымға есеп беруді қолдау үшін, сондай-ақ ұйымның тиімділігін немесе мақсаттарға жетудегі прогресті өлшеу және бағалау үшін транзакциялар туралы ақпарат пен деректерді алуға, қалыптастыруға, пайдалануға және беруге мүмкіндік беретін процедуралар жиынтығы.

3.4.1. Ұйым ішкі бақылаудың жұмыс істеуін қамтамасыз ету үшін маңызды және сапалы ақпаратты алады немесе қалыптастырады және пайдаланады (13-қағидат)

Критерийлер:

1. Байқау кеңесі мен басқармасының мақсаттары мен тиісті шешімдері туралы ақпарат олардың іс-әрекеттері нәтижесінде менеджмент пен өзге де персонал мақсаттар мен оларға қол жеткізудегі өз рөлін түсіне алатындай етіп жинақталады және персоналдың назарына жеткізіледі.

2. Серіктестікте ішкі бақылаудың тиімді жүйесінің жұмыс істеуі барысында жүзеге асырылатын итеративті және тұрақты процесс болып табылатын тиісті деңгейде және талап етілетін ерекшелікпен ақпаратқа қойылатын талаптар айқындалды және белгіленді. Бес құрамдас бөлікке енгізілген бақылау ақпаратқа қойылатын талаптарды белгілейді. Келесі мысалдар ішкі бақылаудың басқа төрт құралының жұмысын қолдайтын ақпараттың қалай анықталатынын көрсетеді.

2.1. «Бақылау ортасы» құралы – менеджмент Серіктестіктің мінез-құлық Кодексімен салыстырғанда олардың жеке мінез-құлқы туралы ақпарат жинау үшін жыл сайын Серіктестік бойынша персоналға сауалнама жүргізеді. Сауалнама "бақылау ортасы" құралын қолдау үшін ақпарат алуға мүмкіндік беретін процестің бөлігі болып табылады, сонымен қатар бақылау процедураларын таңдау, әзірлеу, енгізу немесе қолдау үшін мәліметтер бере алады.

2.2. «Тәуекелдерді бағалау» құралы – Серіктестікте ақпараттың қауіпсіздігі мен құпиялылығына қойылатын талаптарға сәйкес келмейтін тәуекелдерді бағалау үшін талаптары практикада орындалатын құпия ақпараттың сақталуын қамтамасыз ету жөніндегі жұмысты ұйымдастыру

тәртібін айқындайтын ішкі құжат қабылданды. Серіктестіктің тиісті бөлімшесі құпия ақпараттың сақталуын қамтамасыз етуге бақылау жүргізеді, оның нәтижелері, белгіленген талаптардың бұзылу жағдайларын қызметтік тергеп-тексеру нәтижелерін қоса алғанда (олар болған кезде) бағаланады және тәуекелдерге талдау/бағалау жүргізу кезінде пайдаланылады.

2.3. «Бақылау рәсімдері» құралы – менеджмент жасалған операциялар туралы күнделікті деректерді алады және талдайды және оларды заңнамада және Серіктестік органдарында белгіленген диапазондармен (лимиттермен) салыстырады. Ақпарат максималды диапазондардан (лимиттерден) асып кету қаупін азайтуға бағытталған бақылау процедураларын қолдайды.

2.4. «Мониторинг рәсімі» құралы - мысалы, Серіктестік орын алған жазатайым оқиғалар мен жарақаттар туралы ақпаратты өңдейді және есепке алады. Осы ақпаратты қызметкерлерді жазатайым оқиғалардан өтемдік сақтандыру бойынша төлемдерге өтініштердегі тенденциялармен салыстыру нәтижелері бойынша қолданыстағы күтулерден ауытқулардың болуы анықталды. Бұл жазатайым оқиғаларды және жарақат алу жағдайларын анықтауды, тергеуді және шешуді, ақпаратты өңдеуді және олар туралы хабарлауды бақылау процедураларының дұрыс жұмыс істемеуін көрсетуі мүмкін.

3. Серіктестікте ішінде басқарылатын, сондай-ақ аутсорсингтік және аутстаффингтік қызмет берушілері қолдайтын бизнес-процестерді қолдайтын қызметкерлерді, процестерді, деректер мен технологияларды қамтитын, ішкі бақылау үшін пайдалы және маңызды ақпаратты (ішкі және сыртқы көздерден) алу мүмкіндігімен Серіктестіктің қажеттіліктеріне сәйкес келетін ақпараттық жүйе құрылды, онда деректерді алуға және ақпарат пен ақпараттық жүйелерді басқаруға байланысты шығындар мен пайдалар арасындағы дұрыс тепе-теңдікке қол жеткізу, негізгі фактор болып табылады.

4. Менеджмент ақпараттық жүйелерге енгізілетін деректердің тұтастығын, сондай-ақ деректерді басқа бақылау құралдарында пайдаланылатын ақпаратқа уақтылы, толықтығы мен дұрыстығын бақылау рәсімдерін әзірледі және енгізді. Ақпарат оны алудың нақты уақытын және оған қатысты нақты уақытты қамтуы керек.

5. Ақпараттық жүйелер Серіктестікке қолмен орындалатын, автоматтандырылған немесе олардың комбинациясын пайдалана отырып, тиісті процестер шеңберінде сапалы және дәйекті ақпаратты жинауға, сақтауға және жинақтауға мүмкіндік беретін транзакциялар мен деректерді түпкілікті өңдеуді жүзеге асырады, ақпаратқа тек өзіне қажетті тұлғаларға ғана қол жеткізуді қамтамасыз етеді және тәуекелдерді басқару тиімділігін арттыра отырып, кіру нүктелерінің санын азайтады, ақпараттың қауіпсіздігі мен құпиялылығына байланысты.

6. Серіктестіктегі өзгерістерге қарай және жоғары серпінді іскерлік және экономикалық ортаны, инновациялық және тез дамып келе жатқан бәсекелестердің пайда болуын, клиенттердің күтуіндегі өзгерістерді, нормативтік талаптардың эволюциясын ескере отырып, менеджмент ақпаратқа

қойылатын талаптарды қайта бағалауды жүргізеді және оларды ағымдағы қажеттіліктерге сәйкестікті қамтамасыз ету үшін түзетеді.

7. Серіктестікте ақпараттың сапасын қамтамасыз ету, әсіресе қазіргі заманғы деректер көлемін және күрделі автоматтандырылған ақпараттық жүйелерге тәуелділікті ескере отырып, ішкі бақылаудың тиімді жүйесі үшін қажетті шарт болып табылады. Ақпараттың сапасы оның бар-жоғына байланысты:

- қол жетімді – ақпаратты қажет ететіндер оңай ала алады. Пайдаланушылар қандай ақпарат бар екенін және оның ақпараттық жүйеде қай жерде қол жетімді екенін біледі;

- дұрыс – ақпараттың негізінде жатқан мәліметтер дұрыс және толық. Ақпараттық жүйелер деректердің дұрыстығы мен толықтығын тексеру процедураларын, соның ішінде сәйкессіздіктерді жоюдың қажетті процедураларын қамтиды;

- өзекті – деректер өзекті көздерден және қажетті жиілікте жиналады;

- қорғалған – сезімтал ақпаратқа тек уәкілетті қызметкерлер ғана қол жеткізе алады. Деректерді жіктеу (құпия, құпия және т. б.) ақпаратты қорғауға ықпал етеді;

- сақталған – ақпарат сұраныс бойынша ұсыну немесе сыртқы тараптардың тексеруі үшін ұзақ уақыт бойы қол жетімді;

- жеткілікті – ақпаратқа қойылатын талаптарға сәйкес егжей-тегжейдің тиісті деңгейімен жеткілікті ақпарат бар. Тиімсіздікті, орынсыз пайдалануды немесе қате түсіндіруді болдырмау үшін бөгде деректер жойылады;

- уақтылы - ақпарат қажет болған жағдайда ақпараттық жүйеде қол жетімді. Уақтылы ақпарат оқиғаларды, тенденцияларды және мәселелерді ерте анықтауға көмектеседі;

- сенімді – ақпарат уәкілетті көздерден алынған, белгіленген процедураларға сәйкес жиналады және шынымен болған оқиғаларды көрсетеді;

- тексерілетін - ақпарат бастапқы көзден алынған дәлелдемелермен расталады. Менеджмент ақпараттың сапасы үшін жауапкершілік пен есептілікті нақты анықтайтын ақпаратты басқару саясатын енгізеді. Саясат деректер санаттарын немесе сыныптарын анықтауда және физикалық өңдеуге, сақтауға, қауіпсіздікке және құпиялылыққа қойылатын талаптарды белгілеуде нұсқаулық ретінде қызмет ететін корпоративтік деректерді басқаруға қатысты үміттерді ескереді. Саясат менеджмент пен басқа қызметкерлердің деректер мен ақпаратты рұқсатсыз кіруден немесе өзгертуден қорғау, сондай-ақ ақпаратты сақтау талаптарын сақтау бойынша өз міндеттерін орындауына қолдау көрсетеді.

3.4.2. Ұйымның жұмыс істеуі үшін қажетті ішкі бақылау саласындағы мақсаттар мен міндеттер туралы ақпаратты қоса алғанда, ішкі ақпарат алмасу жүзеге асырылады (14-қағидат)

Критерийлер:

1. Серіктестікте персоналдың ішкі бақылау жөніндегі өз міндеттерін түсінуі және орындауы үшін қажетті ақпаратты беру процесі бар. Ақпарат персоналдың орналасқан жеріне, өкілеттік деңгейіне және функционалдық міндеттеріне қарамастан таратылады және мыналарды қамтиды:

- Ішкі бақылау міндеттерін орындау кезінде қызметкерлерге қолдау көрсететін саясаттар мен рәсімдер;
- Серіктестіктің алға қойған мақсаттары;
- Ішкі мақсаттар (құрылымдық бөлімшелердің мақсаттары) және қызметкерлерге олардың рөлдері мен міндеттері Серіктестік мақсаттарына қол жеткізуге қалай әсер ететінін түсінуге мүмкіндік беретін нысандағы нақты талаптар;
- Тиімді ішкі бақылаудың маңыздылығы және артықшылықтары туралы ақпарат;
- Процедураларды орындау кезінде менеджмент пен басқа қызметкерлердің рөлдері мен міндеттері.

2. Серіктестікте ішкі коммуникациялар арқылы ақпарат алмасуды қамтамасыз етуге көмектесетін, сондай-ақ әртүрлі функционалдық, операциялық және құрылымдық бөлімшелерде бақылау жөніндегі міндеттерді орындау кезінде менеджмент пен басқа да персоналға көмек көрсететін бақылау құралдары әзірленіп, енгізілді.

3. *Серіктестікте менеджмент пен Байқау кеңесі арасында ақпарат алмасу жүзеге асырылады, нәтижесінде екі тарап Серіктестіктің мақсаттарына қол жеткізудегі өз рөлін орындау үшін қажетті ақпаратты алады:

- Басқарма/менеджмент – ішкі бақылау жүйесін енгізу және тиімді жұмыс істеуі үшін;
- Бақылау кеңесі-ішкі бақылауды қадағалау.

4. *Ішкі бақылау жөніндегі Бақылау кеңесіне берілетін ақпаратты шешу үшін қабылданған іс-әрекеттерді сипаттай отырып, ішкі бақылау жүйесінің сақталуына, өзгеруіне немесе проблемаларына қатысты елеулі мәселелерді қамтиды.

5. *Менеджмент пен Байқау кеңесі арасындағы ақпарат алмасу жиілігі және оның егжей-тегжейлі дәрежесі Байқау кеңесі менеджмент жүргізетін үздіксіз және мерзімді бағалаулардың нәтижелері және олардың Серіктестік мақсаттарына қол жеткізуге әсері туралы түсінік құра алуы, сондай-ақ ішкі бақылаудың тиімсіздігі белгілеріне уақтылы жауап беруі үшін жеткілікті болып табылады.

6. Байқау кеңесінің мүшелері Серіктестік қызметкерлеріне тікелей қол жеткізе алады және Серіктестік менеджментімен және қызметкерлерімен жоғары басшылықтың қатысуынсыз/араласуынсыз кездесулер өткізеді (бұл Байқау кеңесінің мүшелеріне сұрақтар қоюға және басқа жағдайларда қызметкерлер талқылаудан тартынатын маңызды мәселелерді еркін бағалауға мүмкіндік береді, мысалы, мінез-құлық кодексін сақтау, қызметкерлердің құзыреттілігі немесе бақылауды айналып өту менеджмент).

7. Серіктестіктің ішкі аудит функцияларын ІАҚ орындайды, оның арасындағы коммуникациялар және Байқау кеңесі менеджменттің біржақтылығынан бос және қажет болған жағдайда құпия болып табылады.

8. құпия және анонимді хабарламаларды берудің сенімді тетігін енгізу үшін (әдеттегі коммуникация арналары жұмыс істемейтін немесе тиімсіз болған жағдайларда) Серіктестікте жекелеген коммуникациялық арналар, мысалы, «жедел желі» жұмыс істейді.

9. «Сенім телефонының» болуы, оны пайдалану және өтініш берушілер оны пайдаланған жағдайда қалай қорғалатыны туралы ақпарат орналастырылған және барлық мүдделі тұлғалар үшін қолжетімді.

10. Серіктестікте "жедел желі" арқылы келіп түскен барлық хабарламалар бойынша бағалауды, басымдықты белгілеуді және тергеу жүргізуді және қажетті ақпаратты жоғары деңгейге және байқау кеңесіне жеткізуді талап ететін саясаттар мен рәсімдер қабылданды.

11. Менеджмент аудиторияны (қызметкерлердің шектеулі саны немесе барлық қызметкерлер), коммуникация сипатын, уақтылығын, шығындарын, заңнамалық және реттеуші талаптарды ескере отырып, коммуникация әдістерін таңдайды. Байланыс келесі формаларда жүзеге асырылуы мүмкін:

- «Көрсеткіш панельдер» (технологиялық процесті, графикалық ақпаратты және басқаларын көрсету);
- Электрондық пошта хабарлары;
- Тренингтер;
- Ақпараттық хаттар, мәтіндік хабарламалар;
- Жеке кездесулер;
- Кері байланыс (қызметкерлердің, бөлімшелердің есептері, жұмыс тиімділігін бағалау);
- Саясат және рәсімдер;
- Әлеуметтік желілердегі хабарламалар;
- Бейне байланыс;
- Корпоративтік және интернет-сайттардағы хабарламалар.

12. Серіктестікте коммуникация әдістерінің дұрыс жұмыс істеуі мақсатында коммуникациялардың, оның ішінде ІАҚ тиімділігін мерзімді бағалау жүргізіледі.

3.4.3. Ұйым ішкі бақылаудың жұмыс істеуіне ықпал ететін мәселелер бойынша сыртқы Тараптармен ақпарат алмасуды жүзеге асырады (15-қағидат)

Критерийлер:

1. Серіктестікте сыртқы Тараптарға, оның ішінде жалғыз қатысушыға, серіктестерге, реттеушілерге, қаржылық талдаушыларға, аутсорсингтік және аутстаффингтік қызмет берушілеріне және өзге де тараптарға маңызды және уақтылы ақпарат беру процестері бар.

2. Серіктестікте Сыртқы коммуникацияларды жүзеге асыруға жәрдемдесетін бақылау құралдары әзірленіп, енгізілді. Бұл құралдарға сыртқы

тараптардан ақпарат алу немесе жіберу және Серіктестік ішінде ақпаратты тарату саясаты мен процедуралары кіреді, бұл менеджмент пен басқа қызметкерлерге мақсаттарға жетуге әсер етуі мүмкін тенденцияларды, оқиғаларды немесе жағдайларды анықтауға мүмкіндік береді.

3. Серіктестікте Интернет арқылы беруді қоса алғанда, Серіктестік шегінен тыс берілетін деректердің қауіпсіздігі мен құпиялылығын бақылауды бағалауды жүргізе отырып, Серіктестіктің мақсаттарына қол жеткізуге қатер төндірмеу үшін ақпаратты тиісінше пайдалануға қатысты күтулерді көрсететін бақылау құралдары әзірленді және енгізілді.

4. Серіктестікте ішкі бақылау жүйесінің жұмыс істеуі мәселелері бойынша маңызды ақпаратты қамтитын сыртқы Тараптардың ақпараттық материалдары Басқарма мен Байқау кеңесінің назарына жеткізіледі (жаңа заңдар, заңнамаға өзгерістер, ішкі бақылау жүйесін тәуелсіз бағалау, қаржылық және қаржылық емес есептілікті ішкі бақылауды бағалау, Қызмет көрсету сапасы мәселелері бойынша клиенттерден кері байланыс, тексеру нәтижелері және басқалар).

5. Менеджмент аудиторияны, коммуникация сипатын, уақтылығын, заңнамалық және реттеуші талаптарды ескере отырып, сыртқы тараптармен қарым-қатынастың қолданылатын әдісін ескереді.

3.5. «Мониторинг рәсімдері» құралы

Ішкі бақылаудың бес құралының әрқайсысы, оның ішінде құралдардың әрқайсысында қағидатталар жүзеге асыратын бақылау құралдары бар және жұмыс істейтініне, үздіксіз бағалаулар, мерзімді бағалаулар немесе олардың кейбір комбинациясы қолданылатынына көз жеткізу үшін. Ұйымның әртүрлі деңгейлеріндегі бизнес-процестерге енгізілген үздіксіз бағалаулар уақтылы ақпарат береді. Мерзімді бағалаулар тәуекелді бағалауға, үздіксіз бағалаудың тиімділігіне және басқа да басқару ойларына байланысты көлемі мен жиілігі бойынша ерекшеленеді. Нәтижелер реттеушілер, стандарттарды белгілейтін органдар белгілеген критерийлер негізінде, белгіленген тәртіппен менеджмент пен қадағалау кеңесін кемшіліктер туралы хабардар ете отырып бағаланады.

Мониторинг ішкі бақылаудың тиімділігін бағалауға негізгі үлес қосады, сондай-ақ ішкі бақылау жүйесінің тиімділігін растау кезінде құнды қолдау көрсетеді. Бақылау процедуралары әр құралдың бар-жоғын және әлі де жұмыс істейтінін немесе өзгертулер қажет екенін анықтау мақсатында таңдалады, әзірленеді және орындалады. Бақылау процедуралары ішкі бақылау жүйесінің өзектілігін және оның жаңа тәуекелдермен байланысты мәселелерді шешу қабілетін анықтауда менеджмент қолданатын құнды деректерді ұсынады.

Мониторинг және бақылау рәсімдерінің аражігін ажырату кезінде ұйымдар, әсіресе рәсім белгілі бір көлемде қадағалау тексеруін қамтитын жағдайларда, рәсімнің негізгі бөлшектерін ескеруі тиіс. Қадағалау тексерулері мониторинг рәсімдеріне автоматты түрде жатқызылмайды, бұл ретте тексеруді бақылау рәсімдері немесе мониторинг рәсімдері санатына жатқызу пайымдау нысанасы болуы мүмкін. Мысалы, ай сайынғы толықтығын бақылау

процедурасы қателерді анықтауға және түзетуге арналған, ал мониторинг процедурасы бірінші кезекте қателіктердің себептері туралы сұрақ қояды және болашақта қателіктердің алдын алу үшін процесті түзету үшін менеджментке жауапкершілік жүктеледі. Бақылау процедуралары белгілі бір тәуекелге жауап беруге арналған, ал бақылау процедуралары бақылау құралдарының ішкі бақылаудың бес құрамдас бөлігінің әрқайсысында дұрыс жұмыс істеп тұрғанын бағалауға арналған.

3.5.1. Ұйым олардың бар екеніне және жұмыс істейтініне көз жеткізу мақсатында ішкі бақылау жүйесінің құралдарын үздіксіз және/немесе мерзімді бағалауды таңдайды, дайындайды және жүргізеді (16-қағида)

Критерийлер:

1. Серіктестікте бизнес-процестерге енгізілген және өзгермелі жағдайларға (Серіктестіктің операциялық қызметінің көлемі мен сипатын, ішкі және сыртқы факторлардағы өзгерістерді және ілеспе тәуекелдерді ескере отырып) ден қою үшін нақты уақыт режимінде жүзеге асырылатын белгілі бір, күнделікті операцияларды білдіретін ішкі бақылау жүйесіне үздіксіз бағалау жүргізу жөніндегі рәсімдер енгізілді.

2. Бизнесі әдеттегі жүргізу барысында ішкі бақылау құралдарының болуы мен жұмыс істеуіне Мониторинг автоматтандырылмаған және автоматтандырылған үздіксіз бағалау арқылы жүзеге асырылады және, әдетте, бағалау нысанасын түсіну үшін құзыреті мен жеткілікті білімі бар және олар алатын ақпаратпен байланысты салдарды мұқият өлшейтін қызметкерлер орындайды.

3. Үздіксіз бағалау барысында белгіленген ауытқулар олардың түпкі себептерін айқындай отырып бағаланады және түзету әрекеттері үшін уәкілеттік берілген қызметкерлерге хабарланады.

4. Серіктестікте сыртқы бағалаушыларды немесе ішкі аудит қызметін немесе мониторинг рәсімдерінің қалай жұмыс істейтінін білетін және бағалаудың мәні неде екенін түсінетін өзге де тәуелсіз ішкі сарапшыларды тарта отырып, үздіксіз бағалаудың нәтижелерін растау үшін ішкі бақылау жүйесіне мерзімді бағалау жүргізу жөніндегі рәсімдер енгізілді.

5. Ішкі бақылау жүйесін кезеңдік бағалау мақсаттардың үш санатының қайсысы қаралатынын/бағаланатынын – операциялық қызметті, есептілікті немесе сәйкестікті дайындауды немесе бүкіл ішкі бақылау жүйесін бағалауды негізге ала отырып, бағалау көлемін айқындай отырып жүргізіледі.

6. *ІАҚ жыл сайын осы Әдістеме негізінде ішкі бақылау жүйесінің тиімділігін бағалауды жүзеге асырады және бақылау кеңесіне бағалау нәтижелерімен (оның ішінде ішкі бақылау жүйесінің тиімділігін арттыруға қатысты ІАҚ кез келген ұсынымдарын іске асырудағы прогресті сипаттай отырып) ресми есеп береді.

7. Көрсетілетін қызметтерге байланысты қызмет беруші қолданатын аутсорсингтік және аутстаффингтік қызметтердің рәсімдері мен бақылау құралдарына және аутсорсингтік және аутстаффингтік қызмет берушілерінің

ішкі бақылау жүйесінің Серіктестіктің ішкі бақылау жүйесіне тигізетін ықпалына ұсынуды және жеткілікті сенімділікті алу мақсатында Серіктестік мынадай тәсілдерді пайдаланады:

- Серіктестік аутсорсингтік және аутстаффингтік қызмет берушілерімен келісім-шартқа аудит құқығы туралы шарттарды енгізу жолымен Серіктестік қызметіне қатысты бөлігінде аутсорсингтік және аутстаффингтік қызмет берушілер ішкі бақылау жүйесін бағалауды дербес жүргізеді;

- Аутсорсингтік және аутстаффингтік қызмет берушілерінің ішкі бақылау жүйесі туралы маңызды ақпаратты Серіктестік тәуелсіз сыртқы аудитордың қорытындысынан немесе аутсорсингтік және аутстаффингтік қызмет берушілерімен келісімшартқа тәуелсіз сыртқы аудитордың тиісті қорытындыларын немесе тәуелсіз тексеруді ұсыну туралы шарттарды енгізу жолымен аутсорсингтік және аутстаффингтік қызмет берушілерінде жүргізілген тәуелсіз тексеруден алады;

- Тараптар арасында берілетін ақпараттың (есептілікті қоса алғанда) сипаты мен көлемін, қызмет берушіде оның қызметіне аудитті жүзеге асыратын бақылау органының аутсорсингтік және аутстаффингтік қызметтерінің болуын ескере отырып, Серіктестік қызмет берушінің қосымша құжаттаманы алмай-ақ деректерді өңдеуді ішкі бақылаудың жеткілікті деңгейін қамтамасыз етуі туралы қорытындыға келуі мүмкін.

8. Басқарма директорлардың Бақылау кеңесіне ішкі бақылау жүйесінің жұмыс істегені туралы растауды үнемі ұсынады.

3.5.2. Ұйым ішкі бақылау жүйесінің кемшіліктерін бағалайды және олар туралы атқарушы басшылық пен байқау кеңесін қоса алғанда, түзету іс-әрекеттерін жүзеге асыруға жауапты тараптарды уақтылы хабардар етеді (17-қағида)

Критерийлер:

1. *Ішкі бақылау жүйесінің кемшіліктері мен мүмкіндіктері туралы ақпарат көздері:

- Серіктестіктің қызметіне тікелей тартылған және кемшіліктерді тез анықтау және жедел шаралар қабылдау үшін нақты уақыт режимінде келіп түсетін тұлғалардан құнды талдамалық ақпарат алуға мүмкіндік беретін қызметкерлердің қызметін үздіксіз бағалау және күнделікті қадағалау нәтижелері;

- басшылық, ІАҚ, ішкі аудиторлар немесе жақсартуды талап ететін салаларды анықтайтын Серіктестіктің басқа бөлімшелері жүргізетін ішкі бақылау жүйесінің жұмыс істеуін мерзімді тексерулердің нәтижелері;

- ішкі бақылау жүйесіне өзгерістер енгізу мақсаттарға (әлеуетті мүмкіндіктерге) қол жеткізудің жоғары ықтималдығын қамтамасыз ете алатын ішкі бақылаудың немесе саланың тиімділігін арттыру үшін мүмкіндіктерді сипаттайтын Серіктестік қызметкерлерінің ұсыныстары.

2. *Ішкі бақылау жүйесін тексеру (бағалау) нәтижелері тиісті шаралар қабылдауға уәкілетті адамдардың назарына жеткізіледі.

3. *Серіктестікте ішкі бақылау жүйесінің кемшіліктері туралы маңыздылығы деңгейі бойынша қандай ақпаратты тиімді шешім қабылдау үшін Серіктестіктің ұйымдық құрылымының әрбір нақты деңгейіне беру қажеттігін айқындайтын тәртіп белгіленген.

4. *Бақылау кеңесі ішкі бақылау жүйесінің тиімділігін бағалау нәтижелерін жыл сайын қарауға жауапты.

5. *Байқау кеңесі жыл сайын тиісті шараларды қабылдай отырып, ішкі бақылау жүйесінің тиімділігін бағалау мәселесіне арналған отырыс өткізеді.

6. *Ішкі бақылау жүйесінің тиімділігін бағалау нәтижелері бойынша тәуекелдерді басқару процесін үйлестіруге жауапты құрылымдық бөлімше белгіленген тәртіппен Серіктестіктің ішкі бақылау жүйесін жетілдіру жөніндегі іс-шаралар жоспарын жасай отырып, ІАҚ ұсынымдарын іске асыру жөніндегі іс-шараларды қалыптастырады, ол белгіленген тәртіппен Серіктестіктің Байқау кеңесінің қарауына/бекітуіне шығарылады.

7. *Тәуекелдерді басқару процесін үйлестіруге жауапты құрылымдық бөлімше ішкі бақылау жүйесін одан әрі жетілдірудегі прогресті/кемшіліктерді көрсете отырып, Серіктестіктің ішкі бақылау жүйесін жетілдіру жөніндегі іс-шаралар жоспарын іске асыру мәртебесі туралы есепті Серіктестіктің Бақылау кеңесіне ұсынады.

4. Серіктестікте корпоративтік басқаруды диагностикалау мақсаттары үшін Әдістемені қолдану тәртібі

Дауыс беретін акцияларының елу пайызынан астамы тікелей немесе жанама түрде "Самұрық-Қазына" АҚ-ға тиесілі заңды тұлғаларда корпоративтік басқару диагностикасы әдістемесінің тиісті бөлімдері бойынша жұмыстарды жүргізу уақытын оңтайландыру және жұмыстардың қайталануын болдырмау мақсатында өлшемшарттардың өзара алмастырылу кестесі әзірленді.

Осы кестеде дауыс беретін акцияларының елу пайыздан астамы тікелей немесе жанама түрде "Самұрық-Қазына" АҚ-ға тиесілі заңды тұлғалардағы корпоративтік басқару диагностикасы әдістемесінің құрамдас бөліктерінің критерийлері сипатталған, олар ішкі бақылау жүйесінің тиімділігін бағалау әдістемесінің критерийлеріне тең дәрежеде қамтиды және сәйкес келеді.

Бұл кестенің негізгі пайдаланушылары:

1. Ішкі аудит қызметі;
2. Байқау кеңесінің хатшысы;
3. Корпоративтік басқаруға жауапты құрылымдық бөлімше;
4. Тәуекелдерді басқару процесін үйлестіруге жауапты құрылымдық бөлімше;

Дауыс беретін акцияларының елу пайызынан астамы тікелей немесе жанама түрде "ҚТЖ "ҰК" АҚ-ға тиесілі заңды тұлғаларда корпоративтік басқару диагностикасын жүргізу кезінде жауапты қызметкер/талдаушы немесе ІАҚ ІБЖ-ның жүргізілген бағалауына сүйенуге құқылы.

Дауыс беретін акцияларының елу пайыздан астамы тікелей немесе жанама түрде "Самұрық-Қазына" АҚ-на тиесілі заңды тұлғаларда ішкі бақылау жүйесінің тиімділігін бағалау әдістемесі мен корпоративтік басқару диагностикасы әдістемесінің өлшемшарттарының өзара алмасуы кестесі:

Корпоративтік басқаруды диагностикалау әдістемесі				ІБЖ тиімділігін бағалау әдістемесі			
Бөлім	Мақсаты	Құралы	Критерий	Құрал	Қағида	Критерий	Орындалу күйі (иә / жоқ)
1	2	3	4	5	6	7	8
1. Бақылау кеңесі мен атқарушы органның тиімділігі	1	2. Тәуекелдерді анықтау және оларға жауап беру	8	3.5. Мониторинг рәсімдері	16 Қағида	6	
					17 Қағида	4	
						7	
2. Тәуекелдерді басқару, ішкі бақылау және аудит	1	1. Міндеттері	1	3.1. Бақылау ортасы	2 Қағида	7.1	
2. Тәуекелдерді басқару, ішкі бақылау және аудит	1	1. Міндеттері	2	3.1. Бақылау ортасы	3 Қағида	12	
2. Тәуекелдерді басқару, ішкі бақылау және аудит	1	1. Міндеттері	4	3.1. Бақылау ортасы	2 Қағида	7.1	
2. Тәуекелдерді басқару, ішкі	1	1. Міндеттері	5	3.2. Тәуекелдерді бағалау	7 Қағида	5	

бақылау және аудит							
2. Тәуекелдерді басқару, ішкі бақылау және аудит	1	2. Тәуекелдерді анықтау және оларға жауап беру	1	3.1. Бақылау ортасы	3 Қағида	12	
2. Тәуекелдерді басқару, ішкі бақылау және аудит	1	2. Тәуекелдерді анықтау және оларға жауап беру	3	3.1. Бақылау ортасы	2 Қағида	7.2	
2. Тәуекелдерді басқару, ішкі бақылау және аудит	1	2. Тәуекелдерді анықтау және оларға жауап беру	4	3.2. Тәуекелдерді бағалау	9 Қағида	3	
2. Тәуекелдерді басқару, ішкі бақылау және аудит	1	2. Тәуекелдерді анықтау және оларға жауап беру	8	3.5. Мониторинг рәсімдері	16 Қағида	6	
2. Тәуекелдерді басқару, ішкі бақылау және аудит	1	2. Тәуекелдерді анықтау және оларға жауап беру	9	3.1. Бақылау ортасы	2 Қағида	7.1	
2. Тәуекелдерді басқару, ішкі бақылау және аудит	1	2. Тәуекелдерді анықтау және оларға жауап беру	10	3.1. Бақылау ортасы	3 Қағида	10	
						11	
2. Тәуекелдерді басқару, ішкі бақылау және аудит	1	5. Қызмет тиімділігінің мониторингі	7	3.3. Бақылау процедуралары	10 Қағида	13	
2. Управление рисками, внутренний контроль и аудит	1	5. Қызмет тиімділігінің мониторингі	8	3.3. Бақылау процедуралары	10 Қағида	13	
2. Тәуекелдерді басқару, ішкі бақылау және аудит	1	6. Тәуекелдерді басқару мәдениеті	1	3.1. Бақылау ортасы	1 Қағида	1	
2. Тәуекелдерді басқару, ішкі бақылау және аудит	1	6. Тәуекелдерді басқару мәдениеті	2	3.1. Бақылау ортасы	1 Қағида	2	
2. Тәуекелдерді басқару, ішкі бақылау және аудит	1	6. Тәуекелдерді басқару мәдениеті	3	3.1. Бақылау ортасы	1 Қағида	3.3.5	
2. Управление рисками, внутренний контроль и аудит	1	6. Тәуекелдерді басқару мәдениеті	4	3.1. Бақылау ортасы	1 Қағида	2.1	
2. Тәуекелдерді басқару, ішкі бақылау және аудит	1	6. Тәуекелдерді басқару мәдениеті	5	3.1. Бақылау ортасы	1 Қағида	2.5	
2. Тәуекелдерді басқару, ішкі бақылау және аудит	1	8. Ішкі бақылау	1	3.3. Бақылау процедуралары	12 Қағида	2	
2. Тәуекелдерді басқару, ішкі бақылау және аудит	1	8. Ішкі бақылау	7	3.3. Бақылау процедуралары	10 Қағида	12	
2. Тәуекелдерді басқару, ішкі бақылау және аудит	1	8. Ішкі бақылау	9	3.3. Бақылау процедуралары	11 Қағида	5	
2. Тәуекелдерді басқару, ішкі бақылау және аудит	1	9. Бағалау	1	3.5. Мониторинг рәсімдері	17 Қағида	4	
						5	

2. Тәуекелдерді басқару, ішкі бақылау және аудит	1	9. Бағалау	2	3.5. Мониторинг рәсімдері	17 Қағида	1	
						2	
						3	
2. Тәуекелдерді басқару, ішкі бақылау және аудит	1	9. Бағалау	3	3.5. Мониторинг рәсімдері	16 Қағида	6	
2. Тәуекелдерді басқару, ішкі бақылау және аудит	1	9. Бағалау	6	3.5. Мониторинг рәсімдері	17 Қағида	4	
						6	
						7	
2. Тәуекелдерді басқару, ішкі бақылау және аудит	1	9. Бағалау	7	3.5. Мониторинг рәсімдері	16 Қағида	6	
2. Тәуекелдерді басқару, ішкі бақылау және аудит	1	10. Оқыту және ақпараттандыру	1	3.1. Бақылау ортасы	4 Қағида	4	
						9	
2. Тәуекелдерді басқару, ішкі бақылау және аудит	1	10. Оқыту және ақпараттандыру	2	3.1. Бақылау ортасы	4 Қағида	9	
2. Тәуекелдерді басқару, ішкі бақылау және аудит	1	10. Оқыту және ақпараттандыру	3	3.3. Бақылау процедуралары	12 Қағида	3	
2. Тәуекелдерді басқару, ішкі бақылау және аудит	1	10. Оқыту және ақпараттандыру	5	3.1. Бақылау ортасы	4 Қағида	10	
2. Тәуекелдерді басқару, ішкі бақылау және аудит	1	10. Оқыту және ақпараттандыру	6	3.3. Бақылау процедуралары	12 Қағида	6	
3. Тұрақты даму	1	1. Әлеуметтік мақсаттар	18	3.1. Бақылау ортасы	1 Қағида	2.1	
3. Тұрақты даму	1	1. Әлеуметтік мақсаттар	20	3.1. Бақылау ортасы	1 Қағида	2.2	
3. Тұрақты даму	1	1. Әлеуметтік мақсаттар	21	3.1. Бақылау ортасы	1 Қағида	3.1	
3. Тұрақты даму	1	1. Әлеуметтік мақсаттар	24	3.1. Бақылау ортасы	1 Қағида	3.3.6	
						3.3.7	
						3.3.8	
3. Тұрақты даму	1	1. Әлеуметтік мақсаттар	27	3.1. Бақылау ортасы	1 Қағида	2.3	
3. Тұрақты даму	1	1. Әлеуметтік мақсаттар	28	3.1. Бақылау ортасы	1 Қағида	2.5	

Кестенің қолданылуын неғұрлым нақты түсіну үшін төменде мысал келтірілген:

Корпоративтік басқару диагностикасын жүргізу кезінде әрбір құрал критерийлер жиынтығы бойынша бағаланатынын ескере отырып, талдаушы Серіктестіктің осы құрал шеңберіндегі әрбір критерийге қаншалықты сәйкес келетінін талдауы керек. Бұл ретте талдаушы, оның ішінде өзінің сараптамалық пікіріне сүйенуге тиіс және құралдарды бағалай отырып, ІБЖ бағалау шеңберінде тиісті қорытынды берілген өлшемшарттардың нәтижелерін негіз ретінде қолдана алады.

1-құралды бағалау мақсатында. 1-бөлімнің «Стратегияны айқындау және оның іске асырылуын мониторингілеу». «Бақылау кеңесі мен атқарушы органның тиімділігі» (корпоративтік басқару диагностикасының әдістемесі) жауапты қызметкер / талдаушы кестенің 4 және 7-бағандарында көрсетілген тиісті өлшемшарттардың орындалуын

салыстырады және ІБЖ тиімділігін бағалау әдістемесі бойынша жүргізілген орындалу дәрежесінің есебін қабылдайды:

Корпоративтік басқаруды диагностикалау әдістемесі				ІБЖ тиімділігін бағалау әдістемесі			
Бөлім	Мақсаты	Құралы	Критерий	Құрал	Қағида	Критерий	Орындалу күйі (иә / жоқ)
1	2	3	4	5	6	7	8
1. Бақылау кеңесі мен атқарушы органның тиімділігі	1	2. Тәуекелдерді анықтау және оларға жауап беру	8	3.5. Мониторинг рәсімдері	16 Қағида	6	5
					17 Қағида	4	4
						7	4

Қосымша 1. Глоссарий

ІБЖ	Ішкі бақылау жүйесі
COSO	Тредвей комиссиясының демеушілік ұйымдар комитеті (COSO) – ұйымның тәуекелдерді басқару, ішкі бақылау және алаяқтықтың алдын алу бойынша тұжырымдамалар мен нұсқаулықтарды әзірлеу арқылы идеялық көшбасшылықты қамтамасыз етуге бағытталған бес жеке сектор ұйымының бірлескен бастамасы
Жалғыз қатысушы	«Қазақстан темір жолы» ұлттық компаниясы» акционерлік қоғамы – «ҚТЖ-Жүк тасымалы» жауапкершілігі шектеулі серіктестігінің жалғыз қатысушысы
Серіктестік	«ҚТЖ-Жүк тасымалы» жауапкершілігі шектеулі серіктестігі
ІАҚ	Жалғыз қатысушының ішкі аудит қызметі
Қолданбалы бақылау құралдары	Қолданбалы бағдарламалық жасақтамада бағдарламаланған процедуралар және ақпараттың толық және дұрыс өңделуін қамтамасыз етуге арналған қолмен орындалатын тиісті процедуралар
Автоматтандырылған бақылау құралдары	Негізінен немесе толығымен технологиямен орындалатын бақылау процедуралары (мысалы, автоматтандырылмаған бақылау құралдарына қарағанда бағдарламалық жасақтамада бағдарламаланған автоматтандырылған бақылау функциялары)
Санат	Ішкі бақылау мақсаттарының үш тобының бірі. Санаттар операциялық қызметке, есептілікті дайындауға және сәйкестікке жатады
Сәйкестік (Комплаенс)	Серіктестікке қолданылатын заңнаманың және ұйымның ішкі құжаттарының талаптарына сәйкестігі
Құрал (Компонент)	Ішкі бақылау жүйесінің бес элементінің бірі. Ішкі бақылау жүйесінің құрамдас бөліктері бақылау ортасы, тәуекелдерді бағалау, бақылау рәсімдері, Ақпарат және коммуникациялар, мониторинг рәсімдері болып табылады
Бақылау	(1) зат есім ретінде бақылау (мысалы, бақылау немесе бақылау құралы): ішкі бақылаудың бөлігі болып табылатын саясат немесе процедура. Бақылау құралдары бес құралдың әрқайсысында бар. (2) әрекет ретінде бақылау (мысалы, бақылау): Қағида жүзеге асыратын саясатты немесе процедураны анықтау немесе енгізу
Бақылау рәсімі	Ұйымның мақсаттарына қол жеткізуге кедергі келтіретін тәуекелдерді азайту жөніндегі менеджмент нұсқауларының орындалуын қамтамасыз етуге көмектесетін саясаттармен немесе рәсімдермен айқындалған іс-қимыл
Бақылаудың болмауы	"Ішкі бақылаудың болмауы" терминінің синонимі. Бақылаудың жетіспеушілігі белгілі бір бақылау құралына немесе бақылау процедурасына қатысты кемшілікті де білдіруі мүмкін

Дизайн	(1) ниет: ішкі бақылауды анықтауға қатысты ішкі бақылау жүйесінің дизайны мақсаттарға жетудің ақылға қонымды сенімділігін қамтамасыз етуге арналған; егер бұл ниет жүзеге асырылса, жүйе тиімді деп саналуы мүмкін. (2) жоспар: жүйенің қалай жұмыс істеуі керек, оның қалай жұмыс істейтініне қарама-қарсы
Кейінгі бақылау	Бастапқы өңдеуден кейін, бірақ түпкі мақсатты іске асыру аяқталғанға дейін (алдын ала бақылаудан айырмашылығы) көзделмеген оқиғаны немесе нәтижені анықтауға арналған бақылау
Тиімді ішкі бақылау	Ұйымның мақсаттарына қол жеткізуге ақылға қонымды сенімділікті қамтамасыз ететін тиімді ішкі бақылау жүйесі. Ол үшін ішкі бақылаудың бес құралдың әрқайсысы және тиісті қағидалар қол жетімді және жұмыс істеуі керек, сонымен қатар ішкі бақылаудың бес құралы бірлесіп жұмыс істеуі керек
Этикалық құндылықтар	Шешім қабылдаушыға тиісті мінез-құлық сызығын анықтауға мүмкіндік беретін моральдық құндылықтар. Бұл құндылықтар дұрыс нәрсеге негізделуі керек, ол заңды нәрсемен аяқталмауы мүмкін
Ажырамас шектеулер	Барлық ішкі бақылау жүйелеріне тән шектеулер. Бұл шектеулер ішкі бақылауды жүзеге асырудың алғышарттарымен, ұйымның бақылауынан тыс сыртқы Оқиғалармен, адамның пайымдау шегімен, жүйенің дұрыс жұмыс істемеу мүмкіндігімен, басқаруды айналып өту және келісу мүмкіндігімен байланысты
Әдептілік	Қатаң моральдық қағидалардың сапасы немесе болуы; тікелей, адалдық және шынайылық; дұрыс нәрсені жасауға, құндылықтар жүйесін ұстануға және ұстануға, үміттерге сәйкес келуге деген ұмтылыс
Ішкі бақылау	Ұйымның директорлар кеңесі, менеджменті және басқа да қызметкерлері жүзеге асыратын, операциялық қызметке қатысты мақсаттарға қол жеткізуге, есептілік пен сәйкестікті дайындауға ақылға қонымды сенімділікті қамтамасыз етуге арналған процесс
Ішкі бақылаудың жетіспеушілігі	Ұйымның өз мақсаттарына жету ықтималдығын төмендететін ішкі бақылаудың құрамдас немесе құрамдас бөліктерінің және тиісті (олардың) қағиданың (қағидаларының) жетіспеушілігі
Маңызды кемшілік	Ішкі бақылаудың болмауы немесе ұйымның өз мақсаттарына жету ықтималдығын айтарлықтай төмендететін кемшіліктердің жиынтығы
Менеджмент жақтан араласуы	Жүйеде қате өңделуі мүмкіндігі бар қайталанбайтын немесе стандартқа сай келмейтін емес операцияларға немесе оқиғаларға қатысты заңды мақсаттар үшін мәселелерді шешу үшін басшылықтың ерікті түрде белгіленген саясаттарды немесе процедураларды жоюы
Менеджменттің бақылауды айналып өтуі	Жеке пайда табу немесе ұйымның қаржылық жағдайын немесе нормативтік-құқықтық сәйкестік мәртебесін жақсарту мақсатында заңсыз мақсаттарда белгіленген

	саясаттарды немесе рәсімдерді басшылықтың ерікті түрде жоюы
Басқару процесі	Ұйымды басқару үшін менеджменттің бірқатар әрекеттері. Ішкі бақылау жүйесі біріктірілген басқару процесінің бөлігі болып табылады
Автоматтандырылмаған бақылау құралдары	Технологияларды пайдаланбай қолмен орындалатын бақылау рәсімдері (автоматтандырылған бақылау құралдарына қарағанда)
Алдын ала бақылау	Бастапқы пайда болған кезде көзделмеген оқиғаның немесе нәтиженің алдын алуға арналған бақылау (кейінгі бақылауға қарағанда)
Рәсім	Саясатты жүзеге асырылатын әрекет
Тиісті (маңызды) қағида	Қағидалар құралдармен байланысты негізгі ұғымдарды білдіреді. Бұл жағдайда менеджмент қағиданың құрал үшін маңызды емес екенін анықтаған сирек кездесетін салалық, операциялық немесе реттеуші жағдайлар болуы мүмкін
Мүдделі тараптар	Акционерлер, ұйым жұмыс істейтін аймақтардың халқы, қызметкерлері, пайдаланушылар және жеткізушілері сияқты ұйымның қызметіне әсер ететін Тараптар
Технология	Компьютерде орындалатын бағдарламалық қосымшалар, өндірістік бақылау жүйелері және т. б.
Технологияны бақылаудың жалпы құралдары	Технологиялардың үздіксіз және дұрыс жұмыс істеуін қамтамасыз етуге көмектесетін бақылау процедуралары. Технологиялық инфрақұрылымды, қауіпсіздікті басқаруды және технологияларды сатып алуды, әзірлеуді және қолдауды бақылау құралдарын қамтиды. Кейде технологияны басқарудың жалпы құралдарын сипаттау үшін қолданылатын басқа терминдерге «компьютерлік бақылаудың жалпы құралдары» және «ақпараттық технологияларды бақылау құралдары» жатады
Транзакцияны бақылау құралдары	Ұйымның бизнес-процестері шеңберінде транзакцияларды өңдеу тәуекелдерін азайту жөніндегі іс-қимылдарды тікелей қолдайтын бақылау рәсімдері. Транзакцияны бақылау құралдары автоматтандырылмаған немесе автоматтандырылған болуы мүмкін және әдетте толықтығы, дұрыстығы және сенімділігі сияқты ақпаратты өңдеу мақсаттарына жатады

2. Қосымша. ІБЖ тиімділігін бағалау нәтижелері бойынша есептің құрылымы

1. Басшыларға арналған түйіндеме (қағидаттарды, жетілдіруге арналған негізгі бағыттарды, ұсынымдарды («жылдам жеңістер», қысқа мерзімді, орта мерзімді, ұзақ мерзімді) қоса алғанда, әрбір құрал бөлінісінде ішкі бақылау жүйесінің жай-күйі туралы негізгі тұжырымдар.

2. Қағидаттарды қоса алғанда, әрбір құрал бөлінісінде ішкі бақылау жүйесін жетілдіру жөніндегі ұсынымдармен ішкі бақылау жүйесін бағалау:

2.1 «Бақылау ортасы» құралын бағалау

2.1.1 Қағидаларды қоса алғанда, әрбір қосалқы құрамдас бөліктің оң жақтары

2.1.2 Қағидаттарды қоса алғанда, әрбір кіші құрал бөлінісінде жақсартуға арналған аймақтар

2.2 «Тәуекелдерді бағалау» құралын бағалау

2.2.1 Қағидаларды қоса алғанда, әрбір қосалқы құрамдас бөліктің оң жақтары

2.2.2 Қағидаттарды қоса алғанда, әрбір кіші құрал бөлінісінде жақсартуға арналған аймақтар

2.3 «Бақылау процедуралары» құралын бағалау

2.3.1 Қағидаларды қоса алғанда, әрбір қосалқы құрамдас бөліктің оң жақтары

2.3.2 Қағидаттарды қоса алғанда, әрбір кіші құрал бөлінісінде жақсартуға арналған аймақтар

2.4 «Ақпарат және коммуникациялар» құралын бағалау

2.4.1 Қағидаларды қоса алғанда, әрбір қосалқы құрамдас бөліктің оң жақтары

2.4.2 Қағидаттарды қоса алғанда, әрбір кіші құрал бөлінісінде жақсартуға арналған аймақтар

2.5 «Мониторинг рәсімдері» құралын бағалау

2.5.1 Қағидаларды қоса алғанда, әрбір қосалқы құрамдас бөліктің оң жақтары

2.5.2 Қағидаттарды қоса алғанда, әрбір кіші құрал бөлінісінде жақсартуға арналған аймақтар

3 Қосымша. Жалпы рейтингті кезең-кезеңмен есептеу (есеп айырысу файлы)

1. Талдаушы жиналған құжаттар мен материалдарды талдау нәтижелеріне және өзінің сараптамалық пікіріне сүйене отырып, сандық мәнде 1 (бір) - ден 7 (жеті) - ге дейінгі бағалау шкаласын пайдалана отырып, әрбір критерийді бағалауды жүргізеді. Мысалы, 1-қағидатты бағалау үшін "ұйым бақылау ортасы" құралының "әдептілік қағидаты мен этикалық құндылықтарға" берілгендігін көрсетеді, талдаушы Серіктестіктің барлық критерийлерді қағида шеңберінде орындау деңгейін қарастырады. Егер талдаушы өзінің сараптамалық пікіріне сүйене отырып, белгілі бір қағида бойынша Серіктестіктің *ішкі бақылау жүйесі осы қағида тұрғысынан барлық маңызды аспектілерде белгіленген критерийлердің көпшілігіне сәйкес келеді деп санаса, алайда жүйенің тиімді жұмыс істейтіндігі туралы жеткілікті растау жоқ*, бұл жағдайда талдаушы қарастырылып отырған қағидатқа сандық өрнектегі "3" рейтингін бере алады.

1-қағидаттың рейтингін есептеу үшін критерийлер бойынша рейтинг (сандық мәнде) тиісті критерийлердің үлес салмағына көбейтіледі және жинақталады. Бұл мысалда формула келесідей болады: $(3*33\%+4*33\%+3*34\%)$. Осылайша, 1-қағидат бойынша рейтинг «3» баллды құрайды.

2. Жоғарыда көрсетілген тәсілдер негізінде талдаушы сандық мәнде «3» рейтингін 1-қағидатқа, («3») 2-қағидатқа, («5») 3-қағидатқа, («2») 4-қағидатқа, («3») 5-қағидатқа беру туралы шешім қабылдайды. Қағидалар "бақылау ортасы" құралын құрайды және олардың әрқайсысының аталған құралда өзіндік үлесі бар.

«Бақылау ортасы» құралы бойынша жалпы рейтингті есептеу үшін әрбір қағидат бойынша рейтинг (сандық мәнде) тиісті қағидаттың үлес салмағына көбейтіледі және жинақталады. Бұл мысалда формула келесідей болады: $3*20\%+3*20\%+5*20\%+2*20\%+3*20\%$. Осылайша, "бақылау ортасы" құралы бойынша рейтинг сандық өрнекте «3» (3,2) болады.

3. Басқа төрт құралға да рейтингтер берілді делік. Жалпы рейтингті есептеу үшін талдаушы құралдар бойынша рейтингтерді (сандық түрде) тиісті құралдың меншікті салмағына көбейтуі керек. Бұл мысалда формула келесідей болады: $3*20\%+5*20\%+3*20\%+4*20\%+4*20\%$. Осылайша, Серіктестіктің ішкі бақылау жүйесінің жалпы рейтингі «4» (3,8)⁷ баллды немесе «ВВВ» рейтингін құрайтын болады, яғни *Серіктестіктің ішкі бақылау жүйесі барлық маңызды аспектілерде белгіленген өлшемдердің көпшілігіне сәйкес келеді, алайда қағидат жоқ және / немесе ол жұмыс істемейді және жүйенің жұмыс істеп тұрғанын жеткілікті растау бар тиімді.*

⁷ Санды бүтінге дейін келіру ережесі:

Санды бүтін санға дейін келтіру үшін (немесе санды бірлікке дейін дөңгелектеу үшін) үтір мен үтірден кейінгі барлық сандарды тастау керек.

Егер тасталған сандардың біріншісі 0,1; 0,2; 0,3 немесе 0,4 болса, онда сан өзгермейді.

Егер тасталған цифрлардың біріншісі 0,5; 0,6; 0,7; 0,8 немесе 0,9 болса, алдыңғы цифрды бірлікке көбейту керек.